ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΓΗΣ ΕΝ ΤΩ ΔΙΕΘΝΕΙ ΠΟΙΝΙΚΩ ΔΙΚΑΙΩ

Ὑπὸ ΙΩ. Π. ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Ὑφηγητοῦ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

«Ὥσπερ γὰρ καὶ τελεωθὲν βέλτιστον τῶν ζῴων ὁ ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων».
Ἀριστοτέλους, *Πολιτικά*, Α, 2. 3.

Ἀγαθὸν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου διὰ τὴν ἀνθρωπότητα δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ καταστροφὴ τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ναζισμοῦ. Ὑπῆρξε καὶ ἡ διάνοιξις εὐρείας λεωφόρου εἰς τὸ διεθνὲς ποινικὸν δίκαιον, τοῦ ὁποίου βασικὸν πρόβλημα εἶναι τὸ περὶ οὗ αἱ παροῦσαι σελίδες *.

---

* Εἰδικὴ βιβλιογραφία, εἰς ἣν γίνεται παραπομπὴ βραχυγραφικῶς ὡς ἀκολούθως, προστιθεμένης ἑκάστοτε μόνον τῆς οἰκείας σελίδος :

NÜRNBERG= *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof*, Nürnberg, 14 November 1945–1 Oktober 1946, Nürnberg, 42 τόμοι (1947–1949).

ASCHENAUER, *Richterliche Nachprüfungspflicht und Handeln auf Befehl* (« die andere Seite », 1950, Juniheft).

BAUER, *Die Kriegsverbrecher vor Gericht*, Zürich, 1945.

BERGER, *The Legal Nature of War Crimes and the Problem of Superior Command* (American Political Science Review, 1944).

BOISSIER, *Völkerrecht und Militärbefehl* (Titel der Originalausgabe : L'épée et la balance aus dem Französischen übersetzt von D. Forster), Stuttgart, (1953).

DONNEDIEU DE VABRES, *Le procès de Nuremberg devant les principes modernes du droit pénal international*, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International, t. 70 (1947, I).

EUSTATHIADES, *Quelques aspects de la jurisprudence concernants les criminels de guerre; l'exception des ordres reçus et autres moyens de défense similaires*, ἐν Études de droit international, tome III (1959).

GLUECK, *War Criminals, Their Prosecution and Punishment*, New York, (1944).

HEINZE - SCHILLING, *Die Rechtsprechung der Nürnberger Militärtribunale*, Bonn (1952).

JACKSON, Robert H. (ἀμερικανὸς εἰσαγγελεὺς εἰς τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης), *The Nürnberg Case*, New York, (1947).

JANSSEN, *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Soldaten f. auf Befehl begangene Straftaten in rechtsvergleichender Betrachtung*, Bonner Diss. (1939).

JESCHEK, *Die Verantwortlichkeit der Staatsorgane nach VölkerStR.*, Bonn, (1952).

JUGLART, *Répertoire méthodique de la Jurisprudence militaire*, Paris, (1946).

Λάμψεις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, παροδικῶς μεταβληθείσας εἰς ζώσας πραγματικότητας [1], οἱ νικηταὶ τοῦ 1945 μετέβαλον εἰς μονί-

LATERNSER, *Verteidigung deutscher Soldaten*, Bonn (1950).
LAUTERPACHT, *The Law of Nations and the Punishment of War Crimes* (British Yearbook of International Law, 1944).
LENER, *Crimini di guerra e delitti contro l'umanità*, Roma (1946).
LUMMERT, *Die Strafverfahren gegen Deutsche im Ausland wegen Kriegsverbrechens*, Hamburg, (1949).
ΜΑΓΚΑΚΗΣ Γ., *Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Δημόσιον Διεθν. Ποιν. Δίκαιον* (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐφ. ἑλλην. καὶ ἀλλοδ. νομολογίας, 1958).
MANNHEIM Karl, *Diagnosis of our Time*, London, (1950).
MAURACH, *Die Kriegsverbrecherprozesse gegen Deutsche in der Sowjetunion*, Hambourg, (1950)·
ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, *Τὸ ἔγκλημα τῆς γενοκτονίας* (Ἀνάτυπον Ἐφ. Ἑλλ. Νομικῶν, 1956).
ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Τὸ πρόβλημα τῆς προσταγῆς εἰς τὰ ἐγκλήματα πολέμου*, (Ἐφ. Ἑλλ. Νομικῶν, 1946).
PAPAKYRIAKOPOULOS, *Le problème de l'injonction dans les crimes de guerre*, Paris, (1948).
PASTON, *Superior Orders, as Affecting Responsibility for War Crimes*, New York, (1946).
PFENNINGER, Nachwort, ἐν Bauer, *Die Kriegsverbrecher vor Gericht*, Zürich, (1945).
RIBES, Champetier de (γάλλος εἰσαγγελεὺς εἰς τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης) ἐν The Trial of german Major War Criminals by the International Military Tribunal sitting at Nuremberg Germany, London, (1946).
RUDENKO, R. A. (ρῶσσος εἰσαγγελεὺς εἰς τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης) ἐν The Trial of German Major war Criminals by the International Military Tribunal sitting at Nuremberg Germany, London (1946).
SACK, *War Criminals and the Defence of Superior Order in Int. L.* (Lawyers Guild Rev., vol. V. No 1, London, Ἰαν.–Φεβρ. 1945).
SCHÄTZEL, *Das Recht des Kriegsverbrechers auf rechtliches Gehör*, ἐν Festschrift für Wilhelm Sauer, Berlin (1949).
SHAWCROSS, Hartley (ἄγγλος εἰσαγγελεὺς εἰς τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης), ἐν The Trial of German Major War Criminals by the International Military Tribunal sitting at Nuremberg Germany, London, (1946).
SIEGERT, Repressalie, *Requisition und Höherer Befehl*, Göttingen, (1953).
ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Αἱ Ἀρχαὶ τῆς Νυρεμβέργης* (« Νέον Δίκαιον», 1951).
ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ (1959), *Ἡ καθιέρωσις τῶν ἀρχῶν τῆς Νυρεμβέργης ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου* 1945, ἐν Τόμῳ πρὸς τιμὴν Κ. Τριανταφυλλοπούλου (1959)·
TRAININ, *Hitlerite responsibility under Criminal Law* (ἄνευ μνείας ἔτους ἐκδόσεως)·
TRAPP, *Die Kriegsrechtliche Bedeutung der Nürnberger Urteile*, Düsseldorf, (1957)·
WEBER, *Die strafrechtliche Verantwortlichkeit für Handeln auf Befehl* (Monatsschrift f. Deutsches R., 1948).
WRIGHT, *War Crimes under Int. Law*, (The Law Quarterly Rev., Ἰαν. 1946)·
WÜRTENBERGER, *Zur Rechtswidrigkeit der Kriegsverbrechen*, ἐν Festschrift für Edmund Mezger, München und Berlin (1954).

1. Εἰς τὸν ΜΑΡΙΔΑΚΗΝ, *Ἐν προηγούμενον τῆς δίκης τῆς Νυρεμβέργης ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας*, ἐκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, (1952), ὀφείλεται ἡ παρατήρησις ὅτι τοῦ Διεθνοῦς Στρατοδικείου τῆς Νυρεμβέργης προηγήθη ἡ ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἵδρυσις

μους, ἐλπίζομεν, θεσμούς. Πρὸ τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου δὲν ὑπῆρχε διεθνὲς ποινικὸν δίκαιον, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν μόνον « σχέδιον » αὐτοῦ [2].

Ἤδη αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Χάρτου τοῦ Διεθνοῦς Στρατοδικείου τῆς Νυρεμβέργης ἀποτελοῦσιν ἀληθῆ κατάκτησιν τοῦ πολιτισμοῦ. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἰδιαιτέραν κατέχει θέσιν ἡ 4η ἀρχὴ ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν προσταγήν, ἤτοι εἰς πρόβλημα μεγίστης συνθετικότητος ἐν τῷ διεθνεῖ ποινικῷ δικαίῳ, ἡ εἰς ὃ ὑπαγωγὴ τοῦ ἀτόμου εὐθέως ἀποτελεῖ ἔργον τῆς Νυρεμβέργης [3].

I. Ἡ ὕπαρξις ἀτομικῆς εὐθύνης ἐν περιπτώσει τελέσεως ἐγκλήματος κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἢ συμμετοχῆς εἰς τοῦτο, καθιδρυθεῖσα διὰ τῆς Α' ἀρχῆς τοῦ Χάρτου τῆς Νυρεμβέργης καὶ ἀποτελοῦσα ἐπέκτασιν τῆς ἀπὸ μα-

---

μονίμου « βουλευτηρίου δικαστῶν » τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ τοῦ πολέμου. Εἰς δὲ τὸν SCHÄTZEL, 250, ὀφείλεται ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Θουκυδίδου, βιβλ. 3, κεφ. 52, παρατήρησις ὅτι οἱ Πλαταιεῖς, πολιορκηθέντες κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Θηβαίων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι — παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀνῆκον εἰς τὴν Αἰολικὴν φυλὴν — συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, παρεδόθησαν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ δικασθῶσι διὰ τὸ ἔγκλημά των ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. Καὶ κατόπιν δίκης κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἐξετελέσθησαν ἅπαντες οἱ ἄρρενες Πλαταιεῖς (427 π.Χ.). Ἐνῷ ἐν ἔτει 1943 ἅπαντες οἱ ἄρρενες Καλαβρυτινοὶ ἐξετελέσθησαν ἄνευ δίκης ὑπὸ τῶν χιτλερικῶν κατακτητῶν. Παραδόξως ὁ BOISSIER, 85, 117 ἑπ., τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἐπί τινας ὥρας παρατάσεως τοῦ πολέμου πρὸς « ἐκκαθάρισιν » τῶν ἐγκληματιῶν πολέμου ἄνευ δίκης, διότι « εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ δημοσίου καλοῦ ἡ βία προηγεῖται τοῦ δικαίου », παραδιδομένων τῶν λοιπῶν εἰς τὴν δικαιοσύνην τῆς πατρίδος των !

2. Διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιῶν (ἄρθρα 228–230) ἡ γερμανικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώρισε τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς νικητὰς Συμμάχους ὅπως εἰσαγάγωσιν ἐνώπιον στρατοδικείων πρόσωπα κατηγορηθέντα διὰ παράβασιν τῶν νόμων καὶ ἐθίμων τοῦ πολέμου. Ἴδε ἐπίσης Συνθήκας Ἁγ. Γερμανοῦ (ἄρθρ. 173), Νεϊγὺ (ἄρθρ. 118) καὶ Τριανὸν (ἄρθρ. 157). Ἡ ἐν Παρισίοις Συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης ὥρισεν ἐπιτροπὴν ἐκ δέκα ἀντιπροσώπων τῶν Συμμάχων ἵνα καθορίσωσι τὴν εὐθύνην τῶν πρωταιτίων τοῦ πολέμου καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων πράξεις προσβολῆς τῶν ἐν πολέμῳ κανόνων δικαίου, συντάξωσι δὲ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ μέλλοντος νὰ δικάσῃ δικαστηρίου. Πλὴν οἱ ὅροι τῶν ἀνωτέρω Συνθηκῶν διὰ τὴν πρὸς τοὺς Συμμάχους παράδοσιν τῶν δι' ἐγκλήματα πολέμου κατηγορουμένων δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, τινὲς δὲ τούτων ἐδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Λειψίᾳ ἀνωτάτου δικαστηρίου (1921). Τέλος ἡ ὀλλανδικὴ Κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν γερμανὸν αὐτοκράτορα ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὴν Ὀλλανδίαν παρὰ τὴν Συνθήκην τῶν Βερσαλλιῶν (ἄρθρ. 227), ἥτις ἐνεκάλει αὐτὸν ὡς ὑπαίτιον « ὑψίστης προσβολῆς ἐναντίον τῆς διεθνοῦς ἠθικῆς καὶ τῆς ἱερότητος τῶν συνθηκῶν », βλ. L. OPPENHEIM–ARNOLD D. MAC NAIR, *International Law*, vol. II, London (1926), σ. 441 [1], 412 [2], 417.—ANDLER, *Les usages de la guerre et la doctrine de l'État-Major Allemand*, Paris, (1915).—MERIGNHAC—LEMONON, *Le droit des gens et la guerre de 1914-18*, Paris (1921).—POLJOKAN, *La responsabilité pour les crimes et délits de guerre*, Paris (1923).—PELLA, *La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir*, Bucarest, (1926).—NAGLER, ἐν Festg. f. Frank, I (1930), 352.—BAUER, 42–70.—Η. ΚΡΙΣΠΗ, *Τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τοῦ Ο.Η.Ε.*, (1959), 33.

3. LUDERS, *Strafgerichtsbarkeit über Angehörige des* Feindstaates (SJZ, 1946), 217.—Ὁ BOISSIER, 107, ἀρνεῖται ὅτι τὸ Δικαστήριον τῆς Νυρεμβέργης ὡμίλει ἐπ' ὀνόματι τῆς παγκοσμίου συνειδήσεως. Ἀλλ' ἴδε EUSTATHIADÈS, 119.

κροῦ ἀνεγνωρισμένης ἀρχῆς τῶν κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον διωκτέων ἐγκλημάτων τῆς πειρατείας καὶ τῆς ληστείας [4], συνιστᾷ τὴν λογικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ προβλήματος τῆς προσταγῆς ἐν τῷ διεθνεῖ ποινικῷ δικαίῳ. Κατὰ τὸν Χάρτην τῆς Νυρεμβέργης ὁ ἔνοχος διεθνοῦς ἐγκλήματος δὲν εὑρίσκει καταφύγιον οὔτε εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ ἀνωτέρου οὔτε εἰς τὴν κατασκευὴν ὅτι τὸ ἔγκλημά του εἶναι ἔγκλημα τοῦ κράτους του. Πᾶν ἄτομον κατέστη κατ' εὐθεῖαν ὑπεύθυνον ἔναντι τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ἄλλως, ἐν τῷ ἐθνικοσοσιαλιστικῷ κράτει οἱ πάντες θὰ ἀπηλλάσσοντο, ἐξαιρουμένου τοῦ Hitler. Ἀλλὰ καὶ οὗτος θὰ ἐπεκαλεῖτο τὸ ἀνεύθυνον αὐτοῦ λόγῳ τῶν κυριαρχικῶν ἐξουσιῶν τοῦ κράτους του, ὅπερ μόνον θὰ ἔφερε τὰς εὐθύνας! [5]

ΙΙ. Ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ προβλήματος τούτου νοοῦμεν, ὡς εἶναι δῆλον, πῶς ἀντιμετωπίζεται τὸ θέμα τῆς προσταγῆς οὐχὶ μόνον εἰς τὰ ἐγκλήματα πολέμου, ἤτοι τὰς ἐν πολέμῳ τελεσθείσας πράξεις, δι' ὧν παραβιάζονται οἱ γραπτοὶ ἢ γενικῶς ἀνεγνωρισμένοι κανόνες πολέμου [6], ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο ἄλλας κατηγορίας τῶν διεθνῶν ἐγκλημάτων, ἤτοι τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς εἰρήνης καὶ τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος [7]· περαιτέρω· πῶς ἀντιμετωπίζεται οὐχὶ κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ ποινικὰ δίκαια τῶν διαφόρων πολιτειῶν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ δίκαιον τὸ ἐπιβληθὲν μὲν ὑπὸ τῶν νικητῶν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἀνταποκρινόμενον δὲ πρὸς τὴν διεθνῆ σύγχρονον περὶ δικαίου ἀντίληψιν [8].

Κατὰ τὴν Δ' ἀρχὴν διεθνοῦς δικαίου, ὡς διετυπώθη τελικῶς ὑπὸ τοῦ Εἰσηγητοῦ τῆς συσταθείσης εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς Διεθνοῦς Δικαίου καθηγητοῦ

---

4. JACKSON, 88.—ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, 3.—Ἴδε καὶ Κ. ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΟΥ, *Παραβιάσεις ὑπὸ τοῦ ἀτόμου κανόνων διεθνοῦς δικαίου*, ἐν Τόμῳ πρὸς τιμὴν Κ. Τριανταφυλλοπούλου (1959), 72 ἑπ.

5. JACKSON, 88.—GLUECK, 141.—BAUER, 156.—Νμλγ. ἐν HEINZE-SCHILLING, 619.—EUSTATHIADÈS, 244.

6. CECIL HURST, ἐν BOISSIER, 83. Κατὰ BOISSIER, 93, 96, 98, 110, ἔγκλημα πολέμου εἶναι ἁπλῶς ἡ κατάχρησις δικαιώματος καὶ δὴ ἡ ὑπέρβασις στρατιωτικοῦ μέτρου, διὰ τὴν λῆψιν τοῦ ὁποίου κατ' ἀρχὴν ὑπάρχει ἀνάγκη ὅταν τὸ ἀντίμετρον ὑπερβαίνῃ κατὰ πολὺ μίαν ἐπαρκῆ ἀνταπόδοσιν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ ἀντίδρασις τῆς μιᾶς πλευρᾶς ρυθμίζεται κατὰ τὴν μέθοδον δράσεως τῆς ἄλλης. Καὶ γενικώτερον (σ. 116 ἑπ.) δὲν δέχεται τὴν ὕπαρξιν « ἐγκλημάτων πολέμου », ἀλλ' ἁπλῶς « σκοτεινῶν κηλίδων ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ πολέμου » !

7. Κατὰ TRAPP, 145, καὶ μετὰ τὴν νομολογίαν τῆς Νυρεμβέργης τὸ θέμα τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς εἰρήνης δὲν ἔτυχεν ἐρεύνης. Ἀλλ' ἴδε Nürnberg I, 186, 224· II, 168· III, 107.—Σ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΡΑΤΗ, *Τὸ ἔγκλημα τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων* (Ἐπετηρὶς Παντείου Ἀνωτ. Σχολῆς Πολιτ. Ἐπιστ., 1950, 809 ἑπ.).— Γενικώτερον περὶ τοῦ διεθνοῦς ἐγκλήματος Nürnberg I, 206· II, 172· III, 112· XVII, 499.—Ἰδιόρρυθμος αὐτοδικία ἐν ὥρᾳ εἰρήνης ὑπῆρξεν ἡ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1948 κατακράτησις ἑκατοντάδων χιλιάδων γερμανῶν αἰχμαλώτων πολέμου εἰς περιοχὰς νικησάντων κρατῶν ἵνα ἐργάζωνται ἄνευ ἀμοιβῆς πρὸς ἐπανόρθωσιν ζημιῶν· BOISSIER, 85.— Περὶ τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος, Nürnberg VI, 468· XIX, 55, 635· XXI, 547.— Περὶ τῶν ἐγκλημάτων πολέμου V, 464, 466· VII, 638· XXII, 564.

8. Contra ἐν πολλοῖς TRAPP, 146.

Ἰωάννου Σπυροπούλου, « τὸ γεγονὸς ὅτι ἄτομον ἐνήργησε συνεπείᾳ διαταγῆς τῆς κυβερνήσεως ἢ ἀνωτέρου του δὲν ἀπαλλάσσει αὐτὸ τῆς κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον εὐθύνης, ἀλλὰ δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὡς λόγος μετριασμοῦ τῆς ποινῆς, ἐὰν τοῦτο ἀπαιτῇ ἡ Δικαιοσύνη »[9]. Ἡ ἀρχὴ αὕτη προπαρεσκευάσθη ὑπὸ τῆς Δηλώσεως τοῦ Λονδίνου τῆς 13 Ἰανουαρίου 1942 — φερούσης καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς Ἑλλάδος—, τῆς Δηλώσεως τῆς Μόσχας τῆς 30 Ὀκτωβρίου 1943 καὶ τοῦ περὶ ἐγκληματιῶν πολέμου Χάρτου τοῦ Λονδίνου τῆς 8 Αὐγούστου 1945[10], ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Χάρτου καὶ τῆς Νομολογίας τῆς Νυρεμβέργης[11]. Ἀξιοσημείωτον δὲ οὐ μόνον ὅτι υἱοθετήθη ἡ ἀρχὴ αὕτη ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν δικαίων τῶν νικησάντων κρατῶν[12], ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς προσταγῆς οὐδεμία διχογνωμία ἐξεδηλώθη· ἀντιθέτως ἐπ' αὐτῆς εἶναι ὅμοια τὰ σχέδια καὶ τῶν τεσσάρων Μεγάλων[13].

III. Δῆλον ὅτι οὐδεὶς λόγος περὶ προσταγῆς ἂν τὰ ἐγκλήματα ἐπράχθησαν α/ ὑπὸ ἀνωτάτων ἀρχόντων καὶ ἀξιωματικῶν δρασάντων ὑπὸ ἰδίαν των πρωτοβουλίαν[14] καὶ γενικώτερον ὑπὸ προσώπων δυναμένων ν' ἀποφασίζωσι κατ' ἀρέσκειαν, β/ ὑπὸ προσώπων ἀνηκόντων εἰς ὀργανώσεις κατ' οὐσίαν ἐγκληματικάς[15], γ/ ὑπὸ οἱωνδήποτε κινηθέντων ἐξ ἀτομικῶν ὀρέξεων[16] καὶ

9. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, 4.—Οἱ ἐπιστημονικοὶ πρωτεργάται εἶναι ὁ ἀμερικανὸς Glueck, op. cit. καὶ The Nuremberg Trial and Aggressive War, New York (1946), καὶ ὁ ἄγγλος Lauterpacht, op. cit. καὶ Oppenheim - Lauterpacht, 6η ἔκδοσις, II, 452 ἑπ.

10. Ἴδε ταῦτα ἐν Boissier, 120–124.— Περὶ τῶν γεν. ἀρχῶν τοῦ νέου δικαίου, Nürnberg I, 186· II, 168· III, 107· V, 601.

11. Nürnberg XXII, 530.— Ἀμερ. στρατοδ. Νυρεμβέργης, Siegert, 37.

12. Ἄρθρ. 3 τῆς ἑλληνικῆς Συντακτ. Πράξεως 73 τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1945 « περὶ ἐγκλημάτων πολέμου ».—Ἄρθρ. 3 τῆς ἀπὸ 28 Αὐγ. 1944 ἐν Ἀλγερίῳ ἐκδοθείσης γαλλικῆς Ordonnance relative à la répression des crimes de guerre.—Ἄρθρ. 13 τοῦ Δ. τοῦ Προέδρου τῆς Τσεχοσλοβακικῆς Δημοκρατίας τῆς 19 Ἰουνίου 1945.— Δανικὸς νόμος τῆς 12 Ἰουλ. 1946.— Νορβηγικὸς νόμος περὶ τιμωρίας ἐγκληματιῶν πολέμου (ἄρθρ. 5).— Βελγικὸς νόμος τῆς 26 Ἰουν. 1947.— ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ σύγχρονον δίκαιον τῶν ἐγκληματιῶν πολέμου*, « Θέμις » ΝΖ (1946), 146 ἑπ.— Papakyriakopoulos, 16, 19.— ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΜΑΖΑΡΑΚΗ, *Ἡ κατὰ τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον ἔννοια τοῦ « ἐγκλήματος πολέμου »*, (1946).— Jescheck, 260 ἑπ.— Boissier, 125 ἑπ.— Eustathiades, 265.— Διὰ τὴν ἐν προκειμένῳ τέως ἀντίθετον θέσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀγγλικοῦ καὶ ἀμερικ. δικαίου, Lauterpacht, 72.— Sack, ἐν Law Quarterly Review 60 (1944), 63 ἑπ.— Boissier, 101.— Κατὰ τὸν πολωνικὸν στρατ. π. κ. τοῦ 1932, ἄρθρ. 3, ὁ ἐκτελῶν παράνομον διαταγὴν στρατιωτικὸς τιμωρεῖται, ὅταν γνωρίζῃ ἢ ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ τὸν παράνομον χαρακτῆρα τῆς διαταγῆς· Lauterpacht, 72.

13. Ἴδε ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΝ (1959), σ. 149, ἄρθρ. 17 τοῦ ἀμερικανικοῦ Σχεδίου, ἄρθρ. 29 τοῦ σοβιετικοῦ Σχεδίου, ἄρθρ. 8 τῆς Ὑποεπιτροπῆς συντάξεως (σ. 150) καὶ τὸ ἄρθρ. 8 τῆς τελικῆς διατυπώσεως τῶν ἀρχῶν τῆς Νυρεμβέργης (σ. 158).

14. Heinze - Schilling, 567, 632.— Trapp, 134 ἑπ.

15. Ὁ Lener, 45 [1], χαρακτηρίζει ὡς τοιαύτην τὴν Gestapo, περὶ ἧς Nürnberg, I, 27, 197· IX, 470.

16. Ὀρθῶς ὁ Lener, 45 [1], παρατηρεῖ ὅτι, ὅταν ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως δεικνύῃ ἀτομικὴν ἐγκληματικὴν ἀγριότητα τοῦ δράστου, οὐδεὶς λόγος περὶ προσταγῆς.—Bauer, 156.

πρὸς πραγμάτωσιν ἀτομικοῦ ὀφέλους καὶ δ/ ὑπὸ προσώπων, ἅτινα ὡς λῆπται τῆς διαταγῆς διετήρησαν ἐλευθερίαν ἐπιλογῆς νὰ δεχθῶσιν ἢ ν' ἀποκρούσωσι ταύτην [17].

Ἐξ ἄλλου δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι κατὰ τὴν ἀποδοχὴν ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς ὑπῆρχε σύγχυσις παρὰ τῷ δράστῃ ἐκ τῆς ἐλπίδος τῆς νίκης, ἥτις θὰ ἄρῃ τὸν ἐγκληματικὸν χαρακτῆρα τῆς πράξεώς του [18]. Ἀρκεῖ δὲ ἐνίοτε καὶ μόνη ἡ παράλειψις [19].

IV. Διὰ τῆς ὑπὸ κρίσιν ἀρχῆς ἀμφότερα τὰ παλαιὰ δόγματα « inter arma silent leges » καὶ « respondeat superior » ἀπεδοκιμάσθησαν πανηγυρικῶς. Καὶ ἐδόθη ἡ προσήκουσα λύσις, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ἄλλοτε, ὅτε τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη τὸ αὐτὸ πρόβλημα εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ἱστορίας τοῦ διεθνοῦς ποινικοῦ δικαίου [20]. Ἤρθησαν δὲ οἱ ἐκ τῆς ἐν τῷ πρώτῳ παγκοσμίῳ πολέμῳ κρατησάσης ἀρχῆς τῆς ἀσυδοσίας ἀνακύψαντες παραλογισμοί [21], μολονότι καὶ τότε ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Εὐθυνῶν τοῦ 1919 εἶχεν ὁρίσει ὅτι πολιτικὴ τε καὶ στρατιωτικὴ ἐξουσία δὲν δύνανται νὰ ἀπαλλαγῶσι λόγῳ προσταγῆς, τοῦ θέματος ἀφεθέντος τελικῶς εἰς τὴν κρίσιν τοῦ δικαστοῦ [22]. Ἀλλ' ἐξενίκησεν ἡ ἀντίληψις ὅτι οἱ μὲν προστασσόμενοι καλύπτονται ἀπὸ τὴν εὐθύνην τῶν προστασσόντων ἀνωτέρων, οἱ δὲ ἀνώτεροι προστατεύονται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ διαταγαί των χαρακτηρίζονται ὡς πράξεις τοῦ κράτους των [23].

---

17. LAUTERPACHT, 74.— PAPAKYRIAKOPOULOS, 29.— HEINZE - SCHILLING, 548, 647.— Οἱ WEBER, 38 καὶ TRAPP, 134, διδάσκουσιν ὅτι καὶ τὸ μὴ ὑποχρεωτικῶς διαταχθὲν παραμένει διαταγὴ καὶ συνεπῶς πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ δυνατότης μειώσεως τῆς ποινῆς.

18. Ἀποφ. VII ἐν HEINZE - SCHILLING, 624.

19. Ἂν ἐστάλη ἄνωθεν διαταγὴ ἐγκληματικοῦ περιεχομένου, ὁ δὲ ἁρμόδιος διοικητὴς παρέλειψε νὰ ἐκδώσῃ ἀντίθετον διαταγὴν ἢ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀποστράτευσίν του· XII ἐν HEINZE - SCHILLING, 370.

20. Τῷ 1865, ὅτε ἡ ποινὴ τοῦ δι' ἀγχόνης θανάτου ἐκύρωσεν ἄδικον θανάτωσιν αἰχμαλώτων, διαρκοῦντος τοῦ ἐμφυλίου ἀμερικανικοῦ πολέμου, ἀπορριφθείσης τῆς ἐνστάσεως προσταγῆς ὡς ἀντιβαινούσης πρὸς τοὺς ἐν Ἀμερικῇ ἀνεγνωρισμένους διεθνεῖς κανόνας. SACK, 13.—WRIGHT, 43. Τοῦ αὐτοῦ, *The Law of the Nuremberg Trial* (American Journal of International Law, vol. 41 (Ἰαν. 1947, 38 ἑπ.).— PAPAKYRIAKOPOULOS, 12.

21. Περὶ τούτων ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, 304 ἑπ.— TRAPP, 128, συμφωνῶν ὅμως πρὸς τὸ προϊσχῦσαν δίκαιον. Κατὰ JANSSEN, 69, τὸ πρόβλημα ἦτο σκοτεινὸν εἰσέτι μέχρι τῆς κηρύξεως τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου.—Ἐπίμαχον καὶ διὰ τὴν ἀπόφασιν VII (HEINZE - SCHILLING), 527) καθ' ἣν, ἐφ' ὅσον μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ὑφίστατο σημαντικὴ διαφιλονίκησις ἐπὶ τοῦ ἂν ἀνωτέρα διαταγὴ στηρίζῃ ὑπεράσπισιν ἔναντι κατηγορίας δι' ἔγκλημά τι, ἀβάσιμος ἡ ἐπίκλησις προσταγῆς πρὸς ὑπεράσπισιν δι' ἔγκλημα διεθνοῦς δικαίου. Ἀλλ', ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ TRAPP, 129, ἡ διαφιλονίκησις μάχεται ὑπὲρ τῆς ἐπιεικεστέρας ἀπόψεως. Καθ' ἡμᾶς, μόνον ἡ ραδιοφωνικὴ ἐξαγγελία τοῦ νέου δικαίου θέτει τέρμα εἰς τὴν ἔριδα.

22. LAUTERPACHT, 69.

23. JACKSON, 89. Συναφὲς καὶ τὸ ἄρθρον 3 τῆς οἰκείας Συμβάσεως τῆς Χάγης, περὶ οὗ BOISSIER, 112.— EUSTATHIADÈS, 242.

V. Κατὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἀρνουμένης εὐρεῖαν περιοχὴν νομικῆς ἀσυδοσίας, διατυποῦνται ἀντιρρήσεις. Διὰ μὲν τὸ παρελθὸν ὅτι ἐδόθη ἀναδρομικὴ ἰσχὺς εἰς δίκαιον αὐστηρότερον[24] παρὰ τὸ διεθνοῦς κύρους ἀξίωμα « nulla poena sine lege »[25]. Διὰ δὲ τὸ μέλλον ὅτι θὰ ὑποσκαφῇ ἡ ἔννοια τῆς πειθαρχίας καὶ δὴ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν συγχρόνων στρατιωτικῶν ἀναγκῶν, ἀφοῦ τῆς ἐκτελέσεως τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἀστυνομικῶν διαταγῶν πρέπει νὰ προηγῆται ἔλεγχος αὐτῶν, ἴσως ὑπὸ ἑνὸς νομικοῦ συμβούλου ἑκάστου σώματος![26]

VI. Καὶ διὰ μὲν τὸ πρῶτον ἡ ἀπὸ ραδιοφώνου καθημερινὴ ἐξαγγελία περὶ τῶν συμφωνιῶν Μόσχας καὶ Λονδίνου ἀντικατέστησε τὴν ἄλλῳ τρόπῳ δημοσίευσιν τῶν νέων κανόνων[27], μεταβληθέντος τοῦ δικαίου, διότι δὲν ἠνείχετο δυνατότητα ἀπεριορίστου ἐγκληματικότητος βραβευομένης μὲ ἀσυδοσίαν[28]. Διὰ δὲ τὸ δεύτερον ναὶ μὲν ἐν ὥρᾳ πολέμου αἱ ἀπαιτήσεις τῆς αὐστηροτέρας πειθαρχίας ἀποκτῶσιν ὑψίστην σημασίαν. Ἀλλὰ πειθαρχία στρατιωτικὴ εἶναι ἔννοια ξένη πρὸς τὴν τέλεσιν ἐγκλημάτων. Δὲν νοεῖται ὁ διπλοῦς ρόλος στρατιώτου καὶ λῃστοῦ[29]. Καὶ ἀφοῦ πειθαρχία νοεῖται, ὅταν ἡ προσταγὴ δίδεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ προστάσσοντος πρὸς τὸν προστασσόμενον[30] καὶ δὴ οὐ μόνον τῆς κατὰ τόπον, ἀλλὰ καὶ τῆς καθ' ὕλην, κατὰ ποίαν λογικὴν πρέπει νὰ μένῃ ἀνερεύνητον ἂν ὁ προστάξας τὴν τέλεσιν ἐγκλήματος εἶχε τὴν πρὸς τοῦτο ἁρμοδιότητα;

Καὶ ἂν ἡ lex patriae τοῦ προσταχθέντος ἀποκλείῃ τὸν ἄδικον χαρακτῆρα ἢ τὸ καταλογιστὸν τῆς πράξεως, τὸ προβάδισμα καὶ ἡ ὑπεροχὴ ἀνήκει εἰς τὸ διεθνὲς ποινικὸν δίκαιον. Τοῦτο σήμερον δεσμεύει ὄχι μόνον τὰ κράτη, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄτομα. Σκοπός του εἶναι ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, δι' οὗ ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ὑπηρετεῖται, ἀκόμη καὶ ἐν ὥρᾳ πολέμου πρὸς πρόληψιν γενικῆς ἀναρχίας δυναμένης νὰ ὁδηγήσῃ ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ἄβυσσον.

---

24. Boissier, 88.— Trapp, 129, 141.— Jescheck, 262.

25. Περὶ αὐτοῦ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Δικαιοπλαστικὴ ἐξουσία τοῦ ποιν. δικαστοῦ*, (1945), 23 ἐπ.

26. Οὕτω Siegert, 35.— Trapp, 136.—Διὰ τὴν ἀνάγκην τηρήσεως τῆς πειθαρχίας Schwinge, *Die Entwicklung der Manneszucht in der deutschen, britischen u. französischen Wehrmacht seit 1914*, Wien (1940).— Κατὰ τὸν Boissier, 90, 111, 114, δυσχερὲς νὰ εἴπῃ τις « ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκλημάτων, ἃ ἠμπόδισεν ἡ πειθαρχία, ἦτο μείζων τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κακῶν πράξεων, ὧν τὴν διάπραξιν ἐπέβαλε» ! Καὶ ὁ συγγραφεὺς καταλήγει περίπου εἰς compensatio lucri cum damno.

27. Contra Trapp, 129, 142.

28. Jackson, 89.— Nürnberg, I, 186, 244· III, 107· VII, 168. XII, 522· XIX, 645· XXII, 524.

29. Trainin, 88–90.— Balladore - Pallieri, *La Guerra* (1935), 139.

30. Papakyriakopoulos, 22 καὶ αὐτόθι παραπομπ.— Siegert, 35.— Heinze - Schilling, 622, 625.— Schwinge κατὰ παραπομπ. Trapp, 135.

Ὑποχωροῦσιν ἐνώπιον τῆς ἐκτεθείσης γενικῆς ἀρχῆς αἱ εἴτε σαφεῖς εἴτε ἀσαφεῖς ἀντίθετοι διατάξεις τῶν ἐσωτερικῶν δικαίων [31].

VII. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι εἶναι δυσχερὴς ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης [32]. Διὸ καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νέου διεθνοῦς δικαίου καὶ τῶν μεταβληθέντων ἐσωτερικῶν δικαίων ἐξακολουθεῖ ἐνίοτε νὰ εὑρίσκῃ ἠχὼ ἡ θεωρία « τῆς παθητικῆς ὑπακοῆς », καθ' ἣν ὁ κατώτερος ὀφείλει τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ ἀνωτέρου του [33]. Πλὴν οὐδεμία ἀνθρωπίνη πρόοδος ἐπραγματώθη ἄνευ δυσχερειῶν καὶ μόχθων.

Ἡ νέα ἀρχὴ δίδει τὸ προβάδισμα εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον, τὸ ὁποῖον ἐξεπήγασεν ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν νόμον τῆς φύσεως [34]. Προβαδίζει ἡ νομιμότης τοῦ θεσπισθέντος ἐπὶ τῇ βάσει διεθνῶν καὶ οὐχὶ ἐσωτερικῶν κρι-

---

31. Ἀλλ' ἴδε Schwinge, *Angehörige der ehemaligen deutschen Wehrmacht und der SS vor französischen Militärgerichten* (Monatsschrift f.d.R., 1949), 650 ἑπ.— Laternser, 116.—Aschenauer, 25, 27, 30.—Ὁ Siegert, 35, ἀναφέρει ὡς παράδειγμα ἐκ τῆς πρακτικῆς τοῦ τελευταίου πολέμου τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δοθείσης εἰς τὸν ἄγγλον ναύαρχον Sommerville διαταγῆς πρὸς καταβύθισιν τοῦ γαλλικοῦ στόλου ἐν Oran (1940), ὅτε 1500 γάλλοι ναυτικοὶ ἀπώλεσαν τὴν ζωήν των.— Καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ εἰσήγαγον τὴν ἀναλογίαν 100 τυφεκισμῶν δι' 1 Γερμανόν· Boissier, 102.— Ἐν Ἰταλίᾳ δὲ διὰ τὸν φόνον 33 γερμανῶν ἀστυνομικῶν (24-3-1944) ἐξετέλεσαν 330 Ἰταλούς· Siegert, 27.

32. Ὁτὲ μὲν ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως προσωπικῆς ὑπαιτιότητος (Heinze - Schilling, 336. —Jescheck, 374), ὁτὲ δὲ — mutatis mutandis — ἐφηρμόσθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς προστήσεως! Heinze - Schilling, 334. Ἐπίμαχον δὲ παρέμεινε τὸ ἂν ἁπλῆ μεταβίβασις παρανόμων ἀνωτέρων διαταγῶν θεμελιοῖ ποινικὴν εὐθύνην· Jescheck, 361.—Heinze - Schilling, 354.

33. Ἴδε στρατοδικεῖα Βρυξελλῶν 9 Μαρτίου 1951 (ὑπόθεσις στρατηγοῦ Falkenhausen καὶ Λιέγης (29 Ἰουνίου 1951) κατὰ Lippert· Paget, *Manstein, sein Feldzüge und sein Prozess*, Wiesbaden (1952), 145.—Siegert, 37.— Γάλλος λοχαγὸς ἠθωώθη, διότι λόγῳ προσταγῆς ἐτυφέκισε δέκα ἀλλοδαποὺς περιωρισμένους ἐν στρατοπέδῳ, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ ὀλλανδικὴ δικαιοσύνη ἐτιμώρησεν ὀλλανδοὺς στρατιώτας ἀρνηθέντας νὰ ἐκτελέσωσι διαταγὴν ἐμπρησμοῦ ἰνδονησιακοῦ χωρίου· Aschenauer, 28-33.—Jescheck, 270.—Maurach, 38.— Μήπως τότε πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ ἡ διαταγὴ περὶ λιποταξίας τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὸν ἐχθρόν; ἢ περὶ θανατώσεως τῶν ἀξιωματικῶν τῇ ἐντολῇ τοῦ ἀρχιστρατήγου; Lauterpacht, 71.— Ἀλλ' ἡ ὑποστήριξις ὅτι ἐναυάγησεν ἡ περὶ προσταγῆς ἀρχὴ τῆς Νυρεμβέργης δὲν εἶναι ξένη πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν παροχῆς πρὸς τοὺς ἤδη καταδίκους χάριτος, ὑπὲρ ἧς Siegert, 38.—Ἀληθὲς ὅμως ὅτι καὶ οἱ νικηταὶ διέπραξαν ἐγκλήματα πολέμου μείναντα ἀτιμώρητα, ὡς δέχεται καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Νυρεμβέργης ἐν σχέσει πρὸς τὸν γερμανὸν ναύαρχον Dönitz· ἐπειδὴ —λέγει— « αἱ Ἡν. Πολιτεῖαι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς εἰσόδου των εἰς τὸν πόλεμον διεξήγαγον ἄνευ περιορισμῶν ὑποβρυχιακὸν πόλεμον, δὲν δύναται ὁ ναύαρχος Dönitz νὰ καταδικασθῇ ἐπὶ παραβάσει τοῦ διεθνοῦς δικαίου εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὑποβρυχιακοῦ πολέμου »· Boissier, 87, 113.— SIEGERT, 12.

34. « Νόμος δ' ἐστὶν ὁ μὲν ἴδιος ὁ δὲ κοινός, λέγω δέ... κοινὸν [δὲ] ὅσα ἄγραφα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται »· ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, Ῥητορική, I, 10, 3.—Nürnberg, XVII, 526, 533· XIX, 599.— Ἴδε καὶ O. Tesar, *Die Überwindung des Naturrechts in der Dogmatik des StR.* (1928).—Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος ὁ Α' ὁρίζει τὸ διεθνὲς δ. ὡς « κανόνας εὐπρεπείας τῆς Εὐρώπης »· Boissier, 81 [1].

τηρίων [35]. Οὕτω μόνον αἴρεται ἡ σύγκρουσις καθηκόντων καὶ πραγματοποιεῖται ἡ ἔξοδος ἐκ τοῦ προβλήματος μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως [36]. Εἰς τὴν ἐποχήν μας πᾶς ἄνθρωπος διὰ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἄνθρωπος ἀπολαύει ἐν πάσῃ πεπολιτισμένῃ πολιτείᾳ ἐπαρκοῦς minimum ἐννόμου προστασίας. Πρέπει ἡ ἀρχὴ αὕτη νὰ ριφθῇ εἰς τὸ πῦρ ἐκ τοῦ ὅτι χώρα τις τελεῖ ἐν πολέμῳ ; Αἱ ὕψισται ἀξίαι τοῦ φυσικοῦ δικαίου, καταστᾶσαι ἀκατάλυτοι ἀξίαι τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, περικλείουν ἀπόλυτον προσταγὴν πρὸς πᾶσαν ἀνθρωπίνην συνείδησιν [37]. Ἡ νέα ἀρχὴ ὑψώνει τὸν στρατιώτην εἰς ἐνσυνείδητον πολίτην, εἰς πρόσωπον ὑπεύθυνον ἔναντι καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου· ἑπομένως εἰς παράγοντα τοῦ διεθνοῦς ἀγαθοῦ τοῦ στοιχειώδους πολιτισμοῦ, ὅπερ καὶ ἐν ὥρᾳ ἔτι πολέμου δὲν πρέπει νὰ ποδοπατῆται. Οὕτω ἡ διὰ σφαγῆς γυναικῶν, παιδίων καὶ γερόντων πρὸς τρομοκράτησιν τραγῳδία τῆς ἑλληνικῆς μακεδονικῆς Κλεισούρας, τῇ διαταγῇ τοῦ βουλγάρου ὑπολοχαγοῦ Κάλτσεφ εἰς ἐκτέλεσιν προσταγῆς τοῦ στρατηγοῦ Μαρίνωφ [38], ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ταφὴ ζώντων Ἑλλήνων [39]. Ἐπίσης ἡ ὁμαδικὴ ἐξόντωσις δεκαπέντε ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἐν τοῖς στρατοπέδοις συγκεντρώσεως καὶ δὴ ἐν τοῖς θαλάμοις ἀερίων τοῦ Auschwitz [40], Dachau [41], Buchenwald [42] καὶ ἀλλαχοῦ δι' εἰδικῶν ὁμάδων (« Einsatzgruppen ») [43]. Καὶ γενικώτερον ἡ ἐξόντωσις καὶ ἡ ἔμμονος ἐξασθένισις τῶν φυλετικῶν καὶ ἐθνικῶν ὁμάδων τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τῷ τέλει καθιδρύσεως τοῦ « χιλιετοῦς Reich » [44]. Ἡ ἡ διὰ τῆς πείνης ἐξόντωσις ἑκατομμυρίων ὑπηκόων κατεχομένων χωρῶν κατ' ἐφαρμογὴν τῆς θεω-

---

35. Shawcross, 59. — Bauer, 156.— Lener, 40 ἐπ.— Eustathiadès 258.— Ἴδε ὅμως A. Walz, *Völkerrechtsordnung und Nationalsozialismus*, München (1942), passim.— Boissier, 83.

36. Papakyriakopoulos, 10, 26.— Weber, 42.— Jescheck, 395 ἐπ. Ἀπόφ. XII ἐν Heinze - Schilling, 351.— Γ. ΜΑΓΚΑΚΗΣ, *Ἡ σύγκρουσις καθηκόντων ἐν τῷ ποιν. δικαίῳ* (1955), 111.— Ἴδε ὅμως Trapp, 133.

37. Lener, 40, 45.— Ἴδε καὶ Engisc, *Vom Weltbild des Juristen*, Heidelberg, (1950), 26–35.

38. ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Βούλγαροι καὶ ἰταλοὶ ἐγκληματίαι πολέμου ἐν Μακεδονίᾳ*, εἰσαγγελικὴ ἀγόρευσις κατὰ τὴν πρώτην δίκην ἐγκληματιῶν πολέμου ἐν Ἑλλάδι (1946), 74 ἐπ.— Ἴδε καὶ σελ. 40 αὐτόθι.

39. Papakyriakopoulos, 23 [14].— Ὁ Lener, 44, θέτει τὸ ἐρώτημα : quid εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν στρατιώτης ἐπιβάλλει εἰς Ἰσραηλίτην ἢ αἰχμάλωτον νὰ σκάψῃ τὸν λάκκον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ταφῇ ; Οἱ Βούλγαροι, ὡς ἐλέχθη, ἔθαπτον Ἕλληνας ζῶντας.— Περὶ τοῦ δράματος τῆς Ἑλλάδος ἴδε γενικώτερον Nürnberg, I, 8, 43, 235, 236· III, 157, 159, 160, 349, 354, 355, 359, 363· 365· V, 9, 45· VII, 233· X, 587· XIV, 97· XV, 422, 425· XXII, 513.

40. Nürnberg, VII, 641· VI, 238, 244· I, 339, 373.

41. Nürnberg, I, 48, 71, 251· III, 568.

42. Nürnberg, VI, 345, 274· I, 55, 71· II, 151.

43. Ὁμολογία τοῦ στρατηγοῦ Ohlendorff· Ribes, 113.— Scawcross, 34.— Trainin, 90.

44. Shawcross, 81.

ρίας τοῦ Göring [45] πρὸς τοὺς Gauleitern, καθ' ἣν εἶναι ἄνευ ἀξίας ὁ ἐκ τῆς πείνης θάνατος, ἐφ' ὅσον οὐδεὶς Γερμανὸς πεινᾷ, ἢ τῆς θεωρίας τοῦ Keitel [46], καθ' ἣν εἰς τὰς κατεχομένας χώρας ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ ἀξίζει ὀλιγώτερον τοῦ μηδενός [47].

VIII. Ἄνευ τῆς περὶ προσταγῆς ἀρχῆς τῆς Νυρεμβέργης, ἣν ἡ διεθνὴς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ νομολογία ἐδέχθη ὡς « τελοῦσαν ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὸν νόμον πάντων τῶν ἐθνῶν » [48], ὑπάρχει κίνδυνος δημιουργίας αὔριον ἑνὸς νέου Führer (εἰς μίαν ἢ πλείονας χώρας) συγκεντροῦντος πᾶσαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν καὶ νομοθετοῦντος διὰ τῶν θέσιν βουλευτῶν κατεχόντων ὑπηρετῶν του ὅτι ἑκάστη διαταγή του ἐπέχει ἰσχὺν νόμου, ὡς ἔπραξεν ὁ Hitler [49], εἰς τρόπον ὥστε διὰ τῆς μετατοπίσεως πάσης εὐθύνης εἰς τοὺς δικτάτορας νὰ μεταβληθῶσιν αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ τῶν δικτατορικῶν κρατῶν εἰς « νομοτύπως » ὠργανωμένας συμμορίας ἀβούλων, νάνων καὶ ἀνευθύνων ἐγκληματιῶν [50]. Ἀλλ' ἡ παθητικὴ ὑπακοὴ τῶν στρατιωτικῶν δὲν δύναται νὰ εἶναι τοσοῦτον τυφλῶς ὑπερτέρα τῶν στοιχειωδῶν καθηκόντων ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως, ὥστε νὰ κηλιδοῦται τὸ στρατιωτικὸν ἔμβλημα μὲ τὸ στῖγμα τοῦ φονέως καὶ πολλάκις τοῦ δολοφόνου ἢ τοῦ λῃστοῦ. Ὅθεν μόνον ἡ διαπαιδαγώγησις τῆς ἀνθρωπότητος ἐναντίον τῶν δικτατοριῶν σὺν τῇ διαφωτίσει πάντων καὶ ἰδίᾳ τῶν νέων ἀπὸ τῶν σχολικῶν τάξεων [51] ὅτι ἡ εὐθύνη τῶν προστασσόντων δὲν πρόκειται νὰ καλύψῃ τὴν εὐθύνην τῶν προστασσομένων εἰς περίπτωσιν ἐκτελέσεως διαταγῶν συγκρουομένων πρὸς τὸ φυσικὸν δίκαιον εἶναι δυνατὸν νὰ προλάβῃ τὰς ἐν εἰρήνῃ γενοκτονίας καὶ τὰς ἐν κεραυνοβόλῳ ἰδίᾳ πολέμῳ πρωτοφανεῖς κακουργίας τοῦ τελευταίου πολέ-

---

45. Περὶ τούτου Nürnberg, ἰδίᾳ I, 316· IX, 21, 488, 718· XVII, 592· IX, 29, 374· IV, 590· XIX, 459.

46. Περὶ τούτου Nürnberg, ἰδίᾳ I, 324· IV, 126, 504· VI, 449· VIII, 53· X, 585, 601, 664· XXII, 606.

47. Ribes, 112, 114.—Ἀπόφ. IV ἐν Heinze - Schilling, 618.— Jescheck, 262.

48. «Ἡ φύσις μήτε ποιεῖ μάτην μηθέν, μήτ' ἀπολείπει τι τῶν ἀναγκαίων »· ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ ψυχῆς*, Γ', 9. 6.— Heinze – Schilling, 613, 620, 648.

49. ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Δικαιοπλαστική*, op. cit., 88 ἑπ.— Nürnberg IV, 66· V 84· XXII, 475.— Aschenauer, 25.— Siegert, 40.— Ἀπόφ. V, Heinze – Schilling, 552.— Lener, 44.— Γ. ΜΑΓΚΑΚΗΣ, *Ἡ σύγκρουσις καθηκόντων ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ* (1955), 106.— Ἴδε καὶ τὴν εὐλογοῦσαν πᾶν ἔγκλημα τοῦ Führer πρᾶξιν τοῦ Reichstag τῆς 26 Ἀπριλίου 1942 ἐν Reichsgesetzblatt (1942), Teil I, 247.

50. Nürnberg IV, 165· XI, 491.— Rudenko, 151.— Ἀξιοσημείωτον ὅμως ὅτι τινὲς τῶν κατηγορουμένων τῆς Νυρεμβέργης ἀνεγνώρισαν τὴν εὐθύνην των. Οὕτως ὁ μὲν Schirach κατηγόρησεν ἑαυτὸν ὅτι « ἐξεπαίδευσε τὴν γερμανικὴν νεότητα ἵνα ἀνδρωθῇ καὶ τελέσῃ ἑκατομμύρια φόνων », ὁ δὲ Speer ἀνεγνώρισεν ὅτι καὶ εἰς τὸ « ὁλοκληρωτικὸν » σύστημα πρέπει νὰ ὑπάρχῃ « πλήρης εὐθύνη ». Shawcross, 34, 35.— Nürnberg V, 323· XIV, 431· XVI, 534, 583· XIX, 477· XXII, 460.

51. «Ὅτι μὲν οὖν τῷ νομοθέτῃ μάλιστα πραγματευτέον περὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν, οὐδεὶς ἂν ἀμφισβητήσειε· καὶ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν οὐ γιγνόμενον τοῦτο βλάπτει τὰς πολιτείας »· ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Πολιτ*. Ε(Η), 1.2.

μου, δι' ἅς ἀπητήθη ἡ φαντασία μεγαλοφυῶν ἐγκληματιῶν ἵνα συλλάβη ταύτας.

Κατ' ἀκολουθίαν τούτοις ἡ σαφῶς διὰ πρόσωπον κοινῆς νοήσεως παράνομος φύσις διαταγῆς, ἀντιστρατευομένης πρὸς γενικῶς παραδεδεγμένας ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τὰς ὑγιεῖς τῆς ἀνθρωπότητος κατευθύνσεις, οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν ἄδικον χαρακτῆρα ἢ τὸ καταλογιστὸν τῆς πράξεως. Καὶ ὑποχρεοῖ τὸν προστασσόμενον εἰς ἀνυπακοήν [52].

IX. Ἡ ὑπὸ τῶν συγχρόνων δικτατοριῶν μίμησις τῆς κομμουνιστικῆς στρατηγικῆς μὲ ὄργανον τὴν ὁμάδα, ὡς ἔπραξεν ὁ Hitler, ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἂν δὲν ἀντιδράσῃ αὕτη — σὺν τοῖς ἄλλοις — διὰ τῆς διαφωτίσεως ταύτης περὶ τοῦ βαθυτέρου δημοκρατικοῦ περιεχομένου τῆς ὑπὸ ἔρευναν ἀρχῆς τῆς προσταγῆς, δι' ἧς ἐδεσμεύθησαν πρωτίστως αὐταὶ αὗται αἱ θεσπίσασαι ταύτην τέσσαρες Μεγάλαι Δυνάμεις.

Αἱ σύγχρονοι δικτατορίαι δὲν πλησιάζουν τὸν ἄνθρωπον ὡς πρόσωπον, ἀλλ' ὡς μέλος μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδος. Ὁ ἄνθρωπος σήμερον δὲν εἶναι οὔτε ὁ ἀστός, οὔτε ὁ ἐργάτης τῶν παλαιοτέρων ἡμερῶν. Εἶναι ὁ ἀληθῶς δεσμευόμενος μόνον δι' ὁμαδικῶν δεσμῶν.

Ὁ ναζισμὸς προέβη εἰς τὴν συστηματικὴν ἀποδιοργάνωσιν πρῶτον τῆς γερμανικῆς κοινωνίας καὶ εἶτα ἄλλων χωρῶν. Τὰ μεγάλα κομμουνιστικὰ μυστικὰ τῆς διὰ νέων μεθόδων ἀντιμετωπίσεως ἐκκλησιαστικῶν, οἰκογενειακῶν, πολιτικῶν καὶ ἐθνικῶν ἔτι δεσμῶν ἐφήρμοσεν εἰς τὴν ἐντέλειαν καὶ ἐδημιούργησε νέας ὁμάδας ὑπηρετούσας τὴν ὀργάνωσιν, ἣν ἐστήριζεν ὁ ναζισμός, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὰ S.S. [53] καὶ τὰ S.D. [54], ὧν ἀνώτατος ἀρχηγὸς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς των ὡρίσθη αὐτὸς οὗτος ὁ Hitler [55] μὲ δικαίωμα ἐκδόσεως κατ' εὐθεῖαν διαταγῶν πρὸς πᾶν ὄργανον τοῦ κράτους [56]. Πρὶν μετέλθη ὁ ναζισμὸς τὸ ὠμὸν ἔγκλημα, μετῆλθε μέχρις ἐξαντλήσεως πάσας τὰς δυνατότητας ἠθικῆς ἀποσυνθέσεως μὲ τὴν τεχνικὴν διεισδύσεως εἰς τὴν ὁμάδα διὰ τῆς ὁλοκληρωτικῆς προπαγάνδας [57], ἣν διεδέχθη ὁ ὁλοκληρωτικὸς πόλεμος, μὴ ἀφήνων εἰς τὸ ἄτομον καιρὸν ἵνα συνέλθη καὶ μάλιστα εἰς τὰ μικρὰ ἔθνη, ἔνθα ἐκυριάρχησε κοινωνικὸν χάος, ἐνῷ ἐν τῇ ναζιστικῇ Γερμανίᾳ τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου ἀντικατέστησεν ἡ διάκρισις τοῦ τί θὰ ἤθελεν ὁ Führer, καθ' ὃν δίκαιον εἶναι μόνον ὅ,τι εἶναι συμφέρον εἰς τὴν Γερμανίαν [58] καὶ οὐχὶ ὅ,τι

52. Lauterpacht, 73.—Ὁ Trapp, 135, εὑρίσκει ὅτι ἡ Νυρεμβέργη ἔθεσε μεγάλας ἀξιώσεις εἰς τὸ μεμονωμένον ἄτομον !— Νμλγ. ἐν Heinze - Schilling, 361, 630.

53. Nürnberg, I, 27, 301· IV, 184· XII, 298.

54. Nürnberg, I, 294· XX, 211· XXII, 395.

55. Περὶ τούτου Nürnberg, ἰδίᾳ VIII, 126, 263· IX, 78· X, 602· XV, 452· XVI, 538· XX, 155, 667· XXI, 442, 591.

56. Mannheim, 95 ἑπ.— Siegert, 39.— Lener, 45.— Nürnberg, X, 532· XII, 495· XV, 605.

57. Nürnberg, VII, 17· XVII, 18, 165, 184· XVIII, 469· V, 327· XIV, 440. Περὶ τῆς 5ης φάλαγγος Pfenninger, 225.

58. Ribes, 143.— Nürnberg, XVIII, 305· XIII, 149.

ώριζεν ὁ γερμαν. στρατ. ποινικὸς κῶδιξ (ἄρθρ. 47), καθ' ὃν ὁ ἐκτελῶν διαταγὴν τοῦ ἀνωτέρου του ἀφορῶσαν ἔγκλημα τιμωρεῖται ὡς συμμέτοχος μετὰ τοῦ προστάξαντος [59]. Καὶ οὕτως ἐν καιρῷ ὁ φόνος ἀμάχων, ἀποξενωθεὶς ἀπὸ πᾶσαν τροχιὰν δυνατῆς δικαιολογίας, κατηυθύνθη ὡς βιομηχανία ὁμαδικῆς παραγωγῆς [60]. Δὲν ἔλειψε δὲ καὶ ἡ ἔνστασις ἡ ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ « Führerprinzip », ὅτι δηλ. ἡ διαταγὴ τοῦ Hitler ἦτο διάφορος τῆς διαταγῆς παντὸς ἄλλου ἀρχηγοῦ ὡς « πρᾶξις νομικῶς ἀπρόσβλητος » καὶ συνεπῶς μὴ ἐμπίπτουσα εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς « διαταγῆς », περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Χάρτης τῆς Νυρεμβέργης [61]. Ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας ἡ οἱαδήποτε διαταγὴ ἐπεῖχε θέσιν ἐξωτερικεύσεως τῆς βουλήσεως παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ ἡ ἐλπὶς μὴ ἐκτελέσεώς της λόγῳ ἀπιθάνων ἐν αὐτῇ παραγγελλομένων ἐγκλημάτων, π.χ. τῆς καύσεως χιλιάδων ζώντων Ἰσραηλιτῶν, ἀπετέλει ὄνειρον ἐαρινῆς νυκτός [62]. Κίνδυνος ἐπαναλήψεως τῆς τραγῳδίας ταύτης εἶναι τόσον πιθανὸς ὅσον πιθανὸν εἶναι ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ 1939–1945 δὲν ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος.

Ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀφέλειαν νὰ δεχθῇ τις ὅτι ὁ Χάρτης τῆς Νυρεμβέργης προεῖδε μὲν διὰ τὸ ἔλασσον, οὐχὶ δὲ διὰ τὸ μεῖζον καὶ ἀπεξένωσε τοὺς ἐκτελεστὰς διαταγῶν τοῦ Hitler τῆς ποινικῆς των εὐθύνης! [63]

X. Ἡ ὑπὸ κρίσιν διεθνοῦς ποινικοῦ δικαίου ἀρχὴ σκοπεῖ εἰς τὸ βάθος ν' ἀποτελέσῃ ἰδεολογικὴν ἀντεπίθεσιν, κύκλωσιν καὶ ἀπομόνωσιν τῆς προδιδούσης μὴ ὑγιᾶ ὁμαδικὴν ζωὴν ἀρχῆς τῆς obéissance passive. Καὶ δι' ἐξυψώσεως τῆς θέσεως τοῦ ἐν παντὶ ὑπευθύνου ἀ τ ό μ ο υ νὰ ἐξυγιάνῃ καὶ τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν τῶν συγχρόνων λαῶν, ἐλαττοῦσα, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, τὸ ὁμαδικὸν κυρίως ἔγκλημα, οἷον τὸ ἔγκλημα πολέμου καὶ γενικώτερον τὸ διεθνὲς ἔγκλημα. Μόνον διὰ τῆς ἐν ἐγκλήματι συνευθύνης τοῦ προστασσομένου θὰ δικαιωθῇ πλήρως καὶ ἐν τῷ διεθνεῖ ποινικῷ δικαίῳ ἡ ἐξάρτησις τοῦ « εἶναι » ἐκ τοῦ « δέοντος » [64].

Δημιουργία τυχὸν ποινικῆς εὐθύνης τῶν κρατῶν τὸ μὲν θὰ ἤνοιγε τὴν θύραν εἰς πλάσματα δικαίου, τόσον σαφῶς ἀντιστρατευόμενα πρὸς τὴν ρεαλιστικὴν φύσιν τοῦ ποινικοῦ δικαίου, τὸ δὲ θὰ ἐμείου τὴν εὐθύνην τῶν ἀτόμων, καλυπτομένων ἐν πολλοῖς καὶ τῶν δικτατόρων ἔτι ὄπισθεν τῆς ἐνοχῆς τῶν κρατῶν.

Τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν κρατῶν εἶναι εἰς τὸ βάθος δικαιώματα καὶ καθήκοντα ἀνθρωπίνων ὄντων. Καὶ ἂν τὰ ἄτομα μένουν ἀδέσμευτα,

---

59. Bauer, 158.

60. Mannheim, 97.— Shawcross, 34.— Lauterpacht, 74.— Lener, 31.

61. *Jahrreiss* κατὰ παραπομπὴν Rudenko, 151.—Eustathiadès, 245, 257.–Nürnberg, IX, 446, 465, 684· X, 124· XVI, 583· XVII, 524· XIX, 477· XXII, 70, 131, 444. — Τὸ ἀνεύθυνον τοῦ Führer θὰ συνεφώνει μὲ τὴν θεϊκὴν ὑπόστασιν ἑνὸς Μικάδου, ἀλλ' οὐχὶ μὲ τὴν ὑγιᾶ κοινὴν λογικήν· Bauer, 152.

62. Ἴδε καὶ Nürnberg, I, 324· IX, 681· X, 133, 463.

63. Rudenko, 151.

64. Γενικῶς περὶ τούτου Mezger, *Sein und Sollen im Recht* (1920).

τότε ἡ διεθνοῦς δικαίου δέσμευσις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ μηδέν [65], ἀφοῦ ἡ ποινὴ μόνον περιουσιακὰ κατ' οὐσίαν ἀγαθὰ τῶν πολιτειῶν δύναται νὰ πλήξῃ. Τὸ ἀνώνυμον ἔγκλημα, οἷον εἶναι τὸ θεωρούμενον ὡς ἔχον ὑποκείμενον τὸ κράτος [66], δὲν δύναται ποτὲ νὰ πληγῇ εἰς τὴν ρίζαν του. Ἐξ ἄλλου διεθνὲς ποινικὸν δίκαιον δρῶν μόνον ἐπὶ κρατῶν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ μόνον διὰ τοῦ πολέμου, μοναδικοῦ καταναγκαστικοῦ κατὰ κράτους μέτρου. Τὸ πλάσμα δὲ τῆς ποινικῆς εὐθύνης τοῦ κράτους θὰ ἦγεν εἰς ἀσυδοσίαν τῶν ἀτόμων [67].

Τὰ διεθνῆ ἐγκλήματα δὲν διαφέρουσιν ἀπὸ τὰ κοινὰ τοιαῦτα, ὥστε νὰ δύνανται οἱ ἔνοχοι νὰ καλύπτωνται ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ κράτους των. Καὶ ὡς δὲν δύνανται ν' ἀπαλλαγῶσι τὰ τυχὸν σταλέντα ὑπό τινος πολιτείας ὄργανα πρὸς τέλεσιν λῃστειῶν καὶ φόνων ἐντὸς ξένης χώρας, οὕτως ἀκριβῶς δὲν εἶναι νοητὸν ν' ἀπαλλάσσωνται τὰ αὐτὰ ὄργανα διὰ τὴν τέλεσιν διεθνῶν ἐγκλημάτων προσταγῇ τῆς πατρίδος των [68].

XI. Συγκέντρωσις ἐξ ἄλλου τῆς εὐθύνης εἰς μόνον τὸν προστάξαντα ὕπατον ἡγέτην, π.χ. τὸν Hitler, ἐνθυμίζουσα τὴν θεωρίαν περὶ τιμωρίας τοῦ ὑπνωτιστοῦ διὰ τὰ ὑπὸ τοῦ medium αὐτοῦ ἐν καταστάσει ὑπνώσεως πραχθέντα ἐγκλήματα [69], παραβλέπει τὸν ψυχολογικὸν νόμον καθ' ὅν, ἀφοῦ ὁ δικτάτωρ γοητεύσῃ τὰς μάζας καὶ στερεωθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν, μὲ τὴν σειράν του καθίσταται τὸ θῦμα τῆς γοητείας, ἣν οὗτος ἐξήσκει ἐπὶ τῶν μαζῶν. Prima facie οἱ ἐκτελοῦντες διεθνῆ ἐγκλήματα ἐντολῇ τοῦ κράτους των, ἤτοι τῆς ὑπ' αὐτῶν στερεωθείσης δικτατορίας των, φαίνονται θεωροῦντες ἑαυτοὺς παθητικοὺς θεατὰς σκηνῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀφορῶσιν αὐτούς. Εἰς τὸ βάθος ὅμως εἶναι οἱ ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τοῦ προστάξαντος ἡγέτου. Διότι ὁ παρασύρας τὰς μάζας παρασύρεται μὲ τὴν σειράν του ὑπὸ τῶν μαζῶν, ὥστε ἡ σχέσις μεταξὺ ἀρχηγοῦ καὶ ὀπαδῶν ὁδηγεῖ εἰς τοὺς ἐγκληματικοὺς δρόμους τῶν ἐνστίκτων τοῦ ὄχλου [70].

Κατ' ἀκολουθίαν ὑπάρχει κατὰ κανόνα culpa concurrens προστάσσοντος καὶ προστασσομένου, ἀφοῦ προστασσόμενοι εἶναι πρόσωπα τοῦ χθεσινοῦ

---

65. Πρβλ. Shawcross, 58.—Jackson, 88.—Ἐν ἄλλῳ κύκλῳ σκέψεων ἴδε Jacques Dumas, *De la responsabilité internationale des États à raison de crimes ou de delits commis sur leur territoire, au préjudice d'étrangers*, Paris (1930).

66. Π.χ. γενοκτονία· Ribes, 140.

67. Jackson, 88.

68. Shawcross, 58.

69. Πρβλ. Bauer, 163, ὀρθῶς διδάσκοντα ὅτι καὶ ἡ κατ' ἀντιστροφὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ Ἡγέτου λόγῳ ἀνικανότητος πρὸς καταλογισμὸν ὡς μεθυσθέντος μὲ τὴν « θείαν ἀποστολὴν » του ἐνθυμίζει τὸ τοῦ Hamlet : « καίτοι τοῦτο εἶναι παραφροσύνη, ὑπάρχει ἐν τούτοις μέθοδος ἐν αὐτῷ ».

70. Παρατήρησις τοῦ μεγαλοφυοῦς κατηγορουμένου τῆς Νυρεμβέργης Schacht ἐν Ribes, 118.—Ἴδε καὶ Shawcross, 59.—Περὶ τοῦ Schacht ἴδε Nürnberg, ἰδίᾳ I, 346· II, 349· V, 152· XII, 211, 485, 634· XIII, 80· XIX, 474· XXII, 629.

ὄχλου περιβληθέντα τὸ στρατιωτικὸν ἔνδυμα μὲ τὴν πίστιν ὅτι εἶναι λαὸς « κυρίων » ἀγωνιζόμενος κατὰ « ὑπανθρώπων » [71].

Ὅσον ἀνερχόμεθα τοὺς βαθμούς, τοσοῦτον ἡ εὐθύνη αὐξάνει, διότι οἱ μεγάλοι ἀξιωματοῦχοι κατὰ κανόνα εἶναι οἱ δυνάμενοι, ἔστω ἐν μέρει, νὰ συγκρατήσουν καὶ σταματήσουν τὸν ἡγέτην εἰς τὴν ἐγκληματικήν του πορείαν [72], ἂν δὲν κυριαρχηθῶσιν ἀπὸ τὸν νόμον τῆς μιμήσεως, ὅστις, ὡς ἐπ' ἀγαθῷ, οὕτω καὶ διὰ τὸ ἔγκλημα εἶναι πανίσχυρος [73].

XII. Ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς προσταγῆς ὡς λόγου μετριασμοῦ τῆς ποινῆς ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, τὴν ἐξαίρεσιν δὲ ἐὰν τοῦτο ἀπαιτῇ ἡ Δικαιοσύνη. Ἀπαιτεῖ δὲ τοῦτο ἡ Δικαιοσύνη οὐχὶ ἐὰν ἁπλῆ ὑπῆρξε διαταγή, ἀλλ' ἐὰν δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ ἠθικὴ ἐπιλογή [74].

Ἀδύνατος ἡ ἠθικὴ ἐπιλογὴ εἶναι α/ ἐπὶ καταστάσεως ἀνάγκης τοῦ δράστου καὶ β/ ἐπὶ συγγνωστῆς αὐτῷ πλάνης περὶ τὸ δίκαιον.

XIII. α/ Κατάστασις ἀνάγκης. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δὲν ὑπάρχει εἰσέτι πλήρης νομολογία [75]. Ἡ διεθνὴς καὶ ἡ λοιπὴ ἐν Νυρεμβέργῃ τοιαύτη, ἐπηρεασμένη ἐκ τῶν κρατούντων ἤδη ἐν τῇ ποινικῇ ἐπιστήμῃ, δέχεται ὅτι τὸ « πράγματι ἀποφασιστικὸν σημεῖον, ὅπερ κατὰ διάφορον κλιμάκωσιν εὑρίσκεται εἰς τὸ ποινικὸν δίκαιον τῶν περισσοτέρων ἐθνῶν, εἶναι οὐχὶ ἡ ὕπαρξις ἀνωτέρας διαταγῆς, ἀλλὰ τὸ ἂν πράγματι ἦτο δυνατὴ ἐπιλογὴ ἀνταποκρινομένη πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον » [76].

Ἐπὶ καταστάσεως ἀνάγκης ἡ ἐπιλογὴ εἶναι ἀδύνατος, λόγῳ τῶν συντρεχουσῶν συνθηκῶν παρόντος, σαφοῦς, ἀμέσου καὶ ἀναποφεύκτου κινδύνου [77]. Ultra posse nemo obligatur [78].

Quid ὅταν εὑρίσκεταί τις πρὸ ἀνωτέρου ἀπειλοῦντος τὸν ἄμεσον τυφεκι-

---

71. PFENNINGER, 223.

72. SHAWCROSS, 59.

73. « Τό τε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστὶ καὶ τούτῳ διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζῴων, ὅτι μιμητικώτατον ἐστὶ καὶ τὰς μαθήσεις ποιεῖται διὰ μιμήσεως τὰς πρώτας καὶ τῷ χαίρειν τοῖς μιμήμασι πάντας »· Ἀριστοτέλους, Ποιητική, 4, 2.

74. Nürnberg, XXII, 529.— SHAWCROSS, 59.— ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, 4.— LUMMERT, 57.— JESCHECK, 389.— TRAPP, 134.—Ἐπίσης ἀμερικανικὴ νμλγ. Νυρεμβέργης ἐν HEINZE - SCHILLING, 113.— EUSTATHIADÈS, 252, 268 ἑπ.— Γενικώτερον : KRANZBÜHLER, *Nürnberg als Rechtsproblem*, Festg. f. Erich Kaufmann, Stuttgart (1950), 219 ἑπ.— KNIERIEN, *Nürnberg, rechtliche und menschliche Probleme*, Stuttgart (1953).

75. JESCHECK, 262 ἑπ., 389 ἑπ.—RADBRUCH, *Zur Diskussion über die Verbrechen gegen die Menschlichkeit* (SJZ, 1947, 136).— TRAPP, 142.— HEINZE - SCHILLING 555.

76. HEINZE - SCHILLING, 547.— JESCHECK, 394.

77. DONNEDIEU DE VABRES, 568 ἑπ.— Τοῦτον ἴδε καὶ ἐν Nürnberg, II, 24· VIII, 500.— HEINZE - SCHILLING, 366, 553, 562, 565, 634.

78. Ὁ BISMARK, *Gedanken und Erinnerungen*, II, 29· Kap. Der Dreibund, ὑποστηρίζει ὅτι οὐδὲν μέγα ἔθνος, ἐκλέγον μεταξὺ τῆς ὑποστάσεώς του καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν διεθνῶν συμβάσεων, θὰ προτιμήσῃ τὸ δεύτερον.

σμὸν ὡς μέσον ἀμέσου συμμορφώσεως πρὸς τὰς διαταγάς του ; Βεβαίως αἱ περὶ καταστάσεως ἀνάγκης ἀρχαὶ ἔχουσι τὴν θέσιν των καὶ ἐν τῷ διεθνεῖ ποινικῷ δικαίῳ ἐν ὄψει πρωτίστως τῆς θεωρίας τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Ἀναμφιβόλως ἡ ψυχολογικὴ πίεσις, ἣν τὸ ἔνστικτον τς αὐτοσυντηρήσεως ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀντικρύζοντος παρόντα, σαφῆ, ἄμεσον καὶ ἄφευκτον κίνδυνον τῆς ζωῆς του εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὸ δίκαιον δὲν δύναται ν' ἀξιοῖ ἀπὸ τὸ ἄτομον τὴν ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπερνίκησιν τοῦ βασικοῦ τούτου ἐνστίκτου. Μέχρι ποίου ὅμως σημείου δύναται νὰ ἐξικνῆται τοῦ δικαίου ἡ συγγνώμη λόγῳ ὑποταγῆς εἰς τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως [79] ; Δύνανται οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν ἐγκλημάτων ἐν στρατοπέδοις συγκεντρώσεως, ὡς οἱ τῇ προσταγῇ τῶν ἀνωτέρων των ἐκδέροντες καθ' ἑκάστην κρατουμένους καὶ πειραματιζόμενοι ἐπὶ τῶν σωμάτων ἢ τῶν πτωμάτων των, νὰ ἐπικαλῶνται κατάστασιν ἀνάγκης ; Καὶ περαιτέρω. Δύνανται ὁμοίαν κατάστασιν ἀνάγκης νὰ ἐπικαλῶνται οἱ προστάσσοντες, δοθέντος ὅτι τοὺς μαρτυρικοὺς θανάτους διέτασσεν ὁ Hitler [80] καὶ ὁ Himmler [81] ; Δύνανται τὰ μέλη τῆς « Hitlerjugend »[82], ἅτινα ἀπανθρώπως ἐξετέλουν ἀλλοδαπὰ μικρὰ παιδία, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίουν ἀντὶ στόχων πρὸς ἄσκησιν εἰς τὴν σκοποβολήν, νὰ ἐπικαλεσθῶσι κατάστασιν ἀνάγκης λόγῳ διαταγῆς τοῦ Hitler πρὸς ἐκπαίδευσιν σκληρᾶς καὶ ἀγρίας νεότητος « ἀναλγήτου πρὸ τῆς θέας τοῦ πόνου μὲ λάμψιν ἀγρίου ζῴου εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της » [83] ; Καὶ ἀποτελεῖ γενικὴν πρόληψιν ἐπαναλήψεως ἢ μιμήσεως τοιούτων ἐγκλημάτων ὁ μόνον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐξ ὀκτὼ ἑκατομμυρίων μελῶν « Hitlerjugend » Schirach [84], Keitel καὶ Himmler [85] περιορισμὸς τῆς ποινικῆς εὐθύνης, τῶν λοιπῶν τελούντων ἐν καταστάσει ἀνάγκης ;

Πρὸς πρόληψιν καθιδρύσεως τοῦ « δικαίου τῆς πυγμῆς » (Faustrecht), ἐρειδομένου οὐχὶ εἰς τὴν δειλίαν τῶν προστασσομένων, ἀλλ' εἰς τὴν πίστιν των ἐπὶ τὴν νίκην καὶ συνεπῶς εἰς τὴν κυριάρχησιν τῆς θεωρίας ὅτι ἡ δύναμις γίνεται δίκαιον [86], φρονοῦμεν ὅτι τὸ ἐν προκειμένῳ πρόβλημα τοῦ διεθνοῦς

---

79. « Ἐνήργησα, παρὰ τὴν ἠθικήν, σκληρῶς καὶ ἐγκληματικῶς, διότι ἠγωνιζόμην διὰ τὴν ἰδίαν μου ζωήν. Ἡ κυριαρχία τοῦ Hitler ἔθεσεν ἡμᾶς τοὺς Γερμανοὺς πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νὰ γίνωμεν συνένοχοι ἢ νὰ καταστραφῶμεν »· ἀπολογία τοῦ Leonhard ἐν Χαρκόβῳ (1943)· Bauer, 155.—Ὁ Boissier, 113 ἐπ., δέχεται ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνεται ἐπιλογὴ μεταξὺ τοῦ στρατοδικείου τῆς πατρίδος, ὅπερ θὰ καταδικάσῃ ἐπὶ ἀνυπακοῇ, καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ δικαστηρίου, ὅπερ θὰ καταδικάσῃ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς.

80. Ἴδε καὶ Nürnberg, IV, 65· XIX, 570· XXI, 511.

81. Περὶ τούτου Nürnberg, XI, 72, 253, 463· XVII, 114· XVIII, 317· XX, 554· XXI, 653· XXII, 376.

82. Περὶ ταύτης Nürnberg, V, 60, 325, 327· I, 359· II, 237· XIV, 477.

83. Rudenko, 187.— Nürnberg, XIV, 472.

84. Nürnberg, I, 359, 413· II, 238· V, 329· XIV, 416, 443, 453· XVIII, 505· XIX, 693· XXII, 641, 672.

85. Shawcross, 41.

86. Ribes, 115.

ποινικοῦ δικαίου πρέπει νὰ λυθῇ μὲ γνώμονα τὸ γενικὸν καλόν, ὅπερ καὶ ἐν ὥρᾳ πολέμου εἶναι ἡ συντήρησις στοιχειώδους πολιτισμοῦ τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται ἄν, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἐκτιμᾶται καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς σταθμίσεως τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν. Καὶ μόνον ὅ,τι γενικευόμενον θὰ ἦτο συγγνωστὸν ἀπὸ τὸν σύγχρονον πολιτισμόν, οὐχὶ δηλ. μόνον in concreto, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας περιπτώσεις, τοῦτο μόνον συνιστᾷ κατάστασιν ἀνάγκης [87] καὶ ἐν τῷ διεθνεῖ ποινικῷ δικαίῳ [88]. Ἂν ἡ ἀπόφασις γενικευομένη θὰ ἦτο παραδεκτὴ ἀπὸ τὸν σύγχρονον πολιτισμόν, τότε μόνον εἶναι παραδεκτὴ κατάστασις ἀνάγκης. Διὰ τῆς λύσεως ταύτης οἱ μὴ συγκατανεύοντες νὰ γίνουν ὄργανα ἐγκλήματος στρατιωτικοὶ θὰ χάνουν μὲν ἴσως τὴν ζωήν των, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν τιμήν των [89] καὶ συνεπῶς καὶ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος των. Ἐνταῦθα ὁ διεθνὴς δικαστὴς καλεῖται νὰ ἀσκήσῃ δικαιοπλαστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ πεδίου ἐπιτρεπομένου εἰς αὐτόν.

Εἰς τὴν κατάστασιν ἀνάγκης γενικώτερον ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ καὶ ἡ περίπτωσις πολεμικῆς ἀνάγκης παρεχούσης ἁπλῶς πρόσχημα καὶ οὐχὶ δικαίωσιν [90].

XIV. β/ Πλάνη περὶ τὸ δίκαιον. Τὸ νέον δίκαιον δὲν ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὰ δικτατορικὰ τερατουργήματα καὶ νὰ ἀπειλήσῃ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν πλήρη ποινήν, συντρεχούσης ἔτι προσταγῆς, καθ' ἣν λόγῳ ἰδίᾳ τοῦ ἀμφισβητουμένου θεσμοῦ τῶν ἀντιποίνων δύναται νὰ ὑπάρξῃ συγγνώμη, ἔστω καὶ μερική, διὰ τὸν προσταχθέντα.

Ἡ ἔλλειψις πλήρους σαφηνείας τοῦ δικαίου ὡς πρὸς πάντα τὰ κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἐγκλήματα θὰ ἐξακολουθῇ νὰ γεννᾷ προβλήματα. Τέλεσις

---

87. Eberhard Schmidt, ZStW. 49, σ. 376/7.— ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ποιν. Χρ. (1953), 246.—Ἴδε καὶ Heine - Schilling, 111.— Jescheck, 268.— Ὁ Lauterpacht, 73, διδάσκει ὅτι ὁ προσταχθεὶς ὁ ἀπειλούμενος μὲ κεφαλικὴν ποινὴν δὲν δικαιοῦται νὰ σώσῃ τὴν ζωήν του ἀναλώμασι τοῦ θύματος καὶ μάλιστα πολλῶν θυμάτων· — Shawcross, 59.— Ὁ Trapp, 137, ἀρκεῖται εἰς διαμαρτυρίαν τοῦ προστασσομένου, ἐφ' ὅσον δὲν θέτει ἐν κινδύνῳ τὴν ἀσφάλειάν του !

88. Ἀπαράδεκτος κατάστασις ἀνάγκης α/ πρὸς μεταβολὴν τῶν ἐν στρατοπέδοις συγκεντρώσεως κρατουμένων ἀλλοδαπῶν ὑπηκόων εἰς δούλους καταναγκαστικῶς ἐργαζομένους καὶ β/ πρὸς διάσωσιν κινδυνευούσης ἰδιοκτησίας, ὅταν ἀνώτερον αὐτῆς ἀγαθὸν θυσιάζεται· Nürnberg, I, 299· V, 539· VI, 218· XV, 157, 203.— Ἴδε ὅμως Wilmowcky, *Warum wurde Krupp verurteilt ? Legende u. Justizirrtum*, Stuttgart (1950).

89. Ribes, 114.— Ρωσικὴ νμλγ. ἐν Bauer, 160.— Schwinge κατὰ παραπομπὴν Trapp, 142 [95], in fine.— Ὁ Trapp, 139, ὑποστηρίζει ὅτι « διοικητὴς τιθέμενος πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νὰ τυφεκισθῇ ἀμέσως ἢ ἴσως βραδύτερον, ἀσφαλῶς θὰ προτιμήσῃ τῆς πρώτης τὴν δευτέραν δυνατότητα, διότι αὕτη τοῦ ἀφήνει μίαν πιθανότητα νὰ ζήσῃ ». Συνεπῶς ἡ καινοτομία τοῦ διεθνοῦς δικαίου πρέπει νὰ καταργηθῇ ;

90. Ἐπίμαχον Eustathiadès, 272.— Ραδιοφωνικὸς λόγος τοῦ Πάπα (1944) ἐν Lener, 47 [2].— Ἴδε ὅμως Siegert, 23 ἐπ., διὰ τὰ ἐκ στρατιωτικῆς ἀνάγκης ἀντίποινα, δι' ἃ ἀξιοῖ ποιοτικὴν στάθμισιν ἀγαθῶν (σ. 27) καὶ Balladore Pallieri, op. cit., 140.— Ἴδε καὶ κατωτέρω σημ. 99 in fine.

πράξεως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀδίκου χαρακτῆρος ταύτης, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ ἠθικὴ ἐπιλογή [91], θ' ἀπασχολήσῃ καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ νέου δικαίου καὶ τὸν δικαστὴν τῆς αὔριον [92]. Ἡ διαπίστωσις τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ δράστης πράξεως, ἐν ᾗ ἦτο ἀδύνατος — λόγῳ τῆς φύσεως τῆς πράξεως — ἡ ἠθικὴ ἐπιλογή, προέβη εἰς ταύτην ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι αὕτη ἐπετρέπετο, συνεπείᾳ ἠτιολογημένης ἀγνοίας ἢ πλάνης περὶ τὰς οἰκείας ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου, φ.ε. τοὺς κανόνας τῆς Χάγης περὶ τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου, τὸν μὲν δόλον δὲν ἀποκλείει, ἀφοῦ πρὸς ὕπαρξιν τούτου δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ἀδίκου χαρακτῆρος τῆς πράξεως, ἀλλ' ἀρκεῖ ἡ βούλησις ἢ ἀποδοχὴ τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως ὡρισμένου ἐγκλήματος [93]. Θὰ λαμβάνεται ὅμως ὑπ' ὄψιν ὡς λόγος μετριασμοῦ τῆς ποινῆς. Δὲν δύναται δὲ ν' ἀποκλεισθῇ καὶ ἡ παντελὴς ἀπαλλαγὴ ἐν περιπτώσει δεδικαιολογημένης πλάνης τοῦ δράστου ὅτι ἐνήργησε συμφώνως καὶ τῷ διεθνεῖ καὶ τῷ ἐσωτερικῷ δικαίῳ [94].

Ὁ ἀγνοῶν τὸ παράνομον τῆς διαταγῆς πλανᾶται ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς. Ἀλλ' ἐρωτᾶται : Εὐθύνη ὑπάρχει μόνον ἂν ὁ προσταχθεὶς ἐτέλει ἐν γνώσει τοῦ παρανόμου τῆς διαταγῆς ἢ καὶ ἂν ἠγνόει τοῦτο, ἐνῷ ὤφειλε νὰ τὸ γνωρίζῃ ;

Ἡ νομολογία ὁτὲ μὲν ἠξίωσε γνῶσιν τοῦ κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἀδίκου χαρακτῆρος τῆς πράξεως, ὁτὲ δὲ ἠρκέσθη εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ δράστης ἔδει ἁπλῶς νὰ γνωρίζῃ τοῦτο [95]. Ὁτὲ μὲν ἔκρινεν ἀξιωματικοὺς διοικητὰς τμημάτων ὡς μὴ δυναμένους εὐχερῶς νὰ καθορίσωσι τὰς λεπτὰς διακρίσεις τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὁτὲ δὲ ὡς δυναμένους λόγῳ τῆς πολεμικῆς των παιδείας [96].

Πάντως ἡ πλάνη περὶ τὸ παράνομον τῆς διαταγῆς εὐσταθεῖ ἂν τὸ προσταχθὲν δὲν κεῖται ἐκτὸς τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ προστάξαντος [97].

Σήμερον εἰδικώτερον διὰ τὸ θέμα τῆς πλάνης περὶ τὸ δίκαιον πρέπει ἡ ὑπὸ ἔρευναν ἀρχὴ νὰ συνδυασθῇ πλήρως πρὸς τὴν ἀνώτερον πολιτισμὸν απο-

---

91. Παράδειγμα τιμητικὸν διὰ τὴν παλαιὰν γερμ. νομολογίαν εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως Ditmar ἀπόφασις τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῆς Λειψίας (1921), καθ' ἣν τῇ διαταγῇ τοῦ ἀνωτέρου ἐτορπιλλίσθη ἀγγλικὸν νοσοκομειακὸν πλοῖον καὶ ἐπλήγησαν αἱ σωσίβιοι λέμβοι του. Τὸ Δικαστήριον ἐδέχθη ὅτι ἡ προσταγὴ δὲν ἐλευθεροῖ τὸν κατώτερον τῆς εὐθύνης διὰ τὸ ἔγκλημα, διότι ὁ ἐγκληματικὸς χαρακτὴρ τῆς διαταγῆς ἦτο προφανής· Trainin, 90.

92. Bauer, 161.—Ἴδε καὶ Schönke, StRGB (1952), 224 ἑπ.

93. ΧΩΡΑΦΑ, *Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δόλου ἐν τῷ ποινικῷ δικαίῳ*, Α (1922), 195 ἑπ.— Tidow, *Der Schuldbegriff im englischen StR.*, Bonn (1952), 111.— Ἴδε ὅμως Siegert, 41.

94. Lauterpacht, 73.— Lener, 44.— Bauer, 159 (θέμα « Dover Castle »).— Eustathiadès, 260.— Ὁ Exner (Nürnberg, IX, 364) θεωρεῖ συγγνωστὴν τὴν πλάνην περὶ τὸ ἐπιτρεπτὸν τῶν ἀντιποίνων πλὴν ἂν ταῦτα στρέφωνται κατ' αἰχμαλώτων πολέμου.— Ὁ Siegert, 19, δέχεται τὰ ἀντίποινα ὡς διεθνὲς ἔθιμον.— Ἴδε καὶ Nürnberg, XIX, 7, 48· V, 418· VI, 393· XV, 662· XVIII, 554.

95. Heinze - Schilling, 365, 636.— Trapp, 133.

96. Heinze - Schilling, 331, 358.

97. Heinze - Schilling, 633.— Lener, 45.

δίδουσαν 5ην γενικὴν ἀρχὴν καὶ πρὸς τὴν περὶ τῶν ἀντιποίνων σύμβασιν τῆς Γενεύης τῆς 12 Αὐγούστου 1949.

Κατὰ τὴν 5ην γενικὴν ἀρχὴν « πᾶν πρόσωπον κατηγορούμενον ἐπὶ ἐγκλήματι κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἔχει ἀξίωσιν ἐπὶ δικαίαν δικαστικὴν κρίσιν, βάσει τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν καὶ τοῦ δικαίου[98]». Οὕτω ἐτάμη τὸ θέμα ἂν ὁ ἔνοχος διεθνοῦς ἐγκλήματος δύναται νὰ τιμωρηθῇ ἄνευ δίκης[99]. Καὶ ὡλοκληρώθη τὸ ἐν προκειμένῳ δίκαιον διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Γενεύης τῆς 12 Αὐγούστου 1949, δι' ἧς ἀπηγορεύθησαν τὰ ἀντίποινα[100]. Τὸ

---

98. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, 4.— ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ (1959), 147 ἐπ.— Brunet, *La garantie internationale des droits de l'homme* (1947).— Γ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, *'Η Οἰκουμενικὴ Διακήρυξις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων* (ἄρθρ. 11), ἐν 'Επιστ. 'Επετηρίδι Παντείου 'Ανωτ. Σχολῆς Πολιτ. 'Επιστημῶν (1953), 440.

99. 'Αμφίβολον ἂν τὸ μέχρι τῆς λήξεως τοῦ τελευταίου πολέμου ἰσχῦον διεθνὲς δίκαιον ἐπέβαλλε δικαστικὴν διαδικασίαν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, π.χ. προκειμένου περὶ κατασκόπων, ἀνταρτῶν καὶ στασιαστῶν, πλεῖστοι τῶν ὁποίων — καὶ μάλιστα ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ — ἐτυφεκίσθησαν, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ἄνευ δίκης· ἴδε Schätzel, 260.— Kunster, *Nürnberg als Rechtsfrage* (1947), 75.— Laternser, 171 ἐπ., 222 ἐπ.— (Πρὸς ἐξαγνισμὸν δὲ διὰ τὴν ζωὴν ἑνὸς γερμανοῦ στρατιωτικοῦ ὁ στρατάρχης, ὡς βεβαιοῖ καὶ ὁ Siecert, 16, εἶχεν ὁρίσει διὰ διαταγῆς του νὰ φονεύωνται 50–100 ἄνδρες !).— Jescheck, 359.— Würtenberger, 204 ἐπ.— Schütze, *Die Repressalie*, Bonn (1950), 47.— Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἠρευνήθη παρεμπιπτόντως ὄχι μόνον κατὰ τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐν 'Αθήναις ἐνώπιον τοῦ Εἰδικοῦ Στρατοδικείου 'Εγκληματιῶν Πολέμου δίκην τοῦ γερμανοῦ Merten (9 Φ/ρίου–5 Μαρτίου 1959), ἀθωωθέντος ὅμως διὰ τὰς ἄνευ δίκης ἐκτελέσεις οὐχὶ ἐλλείψει ἐννόμου πρὸς παραπομπὴν εἰς δίκην καθήκοντος, ἀλλὰ λόγῳ ἀποκλειστικῆς ὑπαιτιότητος τοῦ διατάξαντος τὰς ἐκτελέσεις γερμανοῦ ἐν Θ/νίκῃ στρατάρχου· ἴδε τὴν μοναδικὴν τοῦ ἔτους 1959 ἀπόφασιν τοῦ Δικαστηρίου τούτου.— Αὐτὴ αὕτη ἡ Νυρεμβέργη ἐδέχθη ὅτι εἰς τὸ θέμα τῶν ἀνταρτῶν « εἶναι ἀμφίβολον, ἂν κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἀπαιτεῖται διαδικασία », Amtl. Protokoll des Nürnberger OKW. Prozesses, σ. 9903.—"Αλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐπὶ ἐκτελέσεως μελῶν τοῦ πληθυσμοῦ λόγῳ ἀντιποίνων, πλὴν ἂν συντρέχῃ « κατάστασις πολεμικῆς ἀνάγκης », περὶ οὗ ἴδε ἀμερικαν. νμλγ. ἐν WÜRTENBERGER, 208, 209.

100. 'Η τῷ 1948 ἐν Στοκχόλμῃ συνελθοῦσα 17η Διεθνὴς Συνδιάσκεψις τοῦ 'Ερυθροῦ Σταυροῦ ἐπεξειργάσθη σχέδιον συμβάσεως προβλέπον τὴν ὀργάνωσιν ἰδιαιτέρου δικαστικοῦ συστήματος πρὸς προστασίαν τῶν πολιτῶν ἐν ὥρᾳ πολέμου κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν προστασίαν τῶν αἰχμαλώτων πολέμου, περὶ ἧς ἡ Σύμβασις Γενεύης (1929). Μόνον διὰ τῆς προαγωγῆς τοῦ σχεδίου τούτου εἰς κανόνας δικαίου θὰ ὡλοκληροῦτο ἡ ὡς ἄνω ε' ἀρχὴ τῆς Νυρεμβέργης καὶ θ' ἀπέκτων μόνιμον ἰσχὺν οἱ κανόνες τοῦ Χάρτου, δι' οὓς, ἄλλως, αὔριον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ θριάμβου τῶν ὑπερπυραύλων, δὲν θὰ εἶναι δυσχερὲς νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι δὲν ὑπῆρξαν κανόνες δικαίου, ἀλλ' ἁπλῶς βούλησις τῶν νικητῶν τοῦ 1945. Μόνον οὕτω λύεται ὁριστικῶς τὸ πρόβλημα, τοῦ ὁποίου τὴν ὀρθὴν λύσιν δὲν ὑστέρησαν νὰ ἐφαρμόσουν, ἔστω καὶ κατ' ἐξαίρεσιν, οἱ πρόγονοι ἡμῶν. Τοῦτο δ' ἐπραγματοποιήθη διὰ τῆς ὡς ἄνω Συνθήκης τῆς Γενεύης τοῦ 1949, δι' ἧς ἀπηγορεύθη ἡ ὁμηρία καὶ γενικῶς τὰ ἀντίποινα κατὰ τοῦ πολιτικοῦ πληθυσμοῦ. "Ιδε Schätzel, 261 καὶ 250.— Siordet, *Les conventions de Genève du 12 août 1949*, (Revue internat. de la Croix Rouge, Σεπτ. 1951).— Siegert, 9, 42. "Οτι οὕτως ἀνεκηρύχθη ἔν τινι μέτρῳ ὡς νόμιμος ὁ ἀνταρτοπόλεμος, ὅστις δημιουργεῖ κατάστασιν ἀμύνης διὰ τὴν κατέχουσαν ἐπικράτειαν, ἴδε Trapp, 145 καὶ Boissier, 93.

θέμα τοῦτο συνδέεται ἀρρήκτως πρὸς τὸ θέμα τῆς προσταγῆς, διότι, καθ' ἃ ἐδέχθη ἡ νομολογία τῆς Νυρεμβέργης, ἀληθὲς κριτήριον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ καθορισθῇ ὁ βαθμὸς τῆς εὐθύνης ἀτόμου ἐνεργήσαντος συνεπείᾳ διαταγῆς, δὲν εἶναι ἡ ὕπαρξις διαταγῆς, ἀλλὰ τὸ ἐὰν ἦτο δυνατὴ ἐπιλογὴ ἀνταποκρινομένη πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον.

Ἀπαγορευθέντων ὅμως ἤδη διὰ τῆς ρηθείσης συμβάσεως τῶν ἀντιποίνων, τῶν εὐθυνῶν δι' ἔγκλημα ἄλλου προσώπου, τῶν συλλογικῶν ποινῶν, τῶν μέτρων τρομοκρατήσεως ἢ ἐκφοβισμοῦ, τῶν λεηλασιῶν καὶ τῆς συλλήψεως ὁμήρων, ἐκκαθαρίζεται τὸ ἔδαφος κατὰ τὰ σπουδαιότερα κεφάλαια τῶν ἐγκλημάτων πολέμου. Σαφὴς θὰ δύναται νὰ εἶναι ἡ θέσις παντὸς στρατιωτικοῦ ἔναντι τῶν οἱωνδήποτε τυχὸν διαταχθησομένων ἐν τῷ μέλλοντι ἀντιποίνων [101]. Ἡ προσταγὴ δὲν θὰ δύναται τὸ παράπαν νὰ μετριάζῃ τὴν ποινικὴν εὐθύνην τῶν προστασσομένων. Δὲν θὰ γεννᾶται οὔτε ζήτημα ἠθικῆς ἐπιλογῆς, ἀφοῦ σαφῶς τὸ ὕπερθεν τῶν ἐσωτερικῶν δικαίων κείμενον νέον διεθνὲς δίκαιον ἀπηγόρευσε πανηγυρικῶς τὰ ἀντίποινα, οὔτε ζήτημα πλάνης περὶ τὸ δίκαιον ὡς πρὸς τὸ ἐπιτρεπτὸν τοὐλάχιστον τῶν ἀντιποίνων.

XV. Τὰ θεμέλια τοῦ νέου δικαίου ἐτέθησαν. Ἤδη ἡ ἐπιστήμη τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ἐρειδομένη ἐπὶ βαθυτάτων φιλοσοφικῶν βάσεων [102] καὶ πεπροικισμένη διὰ σπανίας μεθοδολογικῆς πειθαρχίας [103], καλεῖται νὰ φωτίσῃ τὸν δρόμον τοῦ νέου δικαίου. Καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐπιστήμης τοῦ διεθνοῦς δικαίου νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἰδιοτύπου ἐπιστήμης το) τῆς σκοπούσης τὴν ἐξυπηρέτησιν διεθνοῦς ἀντεγκληματικῆς πολιτικῆς ἐν ὥρᾳ πολέμου καὶ ἐν ὥρᾳ εἰρήνης πρὸς πρόληψιν συλλήψεως νέου γιγαντιαίου σχεδίου παγκοσμίου κυριαρχίας διὰ τῆς χρήσεως παντὸς δυνατοῦ ἐγκληματικοῦ μέσου [104].

---

101. Nürnberg, IX, 360· X, 133, 140· XV, 445.— Ὁ Boissier, 99, κηρύσσεται ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ὁμηρίας καὶ τῆς μεμετρημένης ἐκτελέσεως ὁμήρων ! Δικαίως ὅμως διερωτᾶται (σ. 100), ἐὰν θὰ τηρηθῶσιν αἱ ὑπογραφεῖσαι συμβάσεις.

102. Ἐκκινοῦντες ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη φθάνομεν εἰς τὸν Windelband καὶ τὸν Rickert. Ἴδε E. Lask, *Rechtsphilosophie* (1905).— J. Makarewicz, *Einführung in die Philosophie des StR.*, (1906).—S. Hessen, *Philosophie der Strafe*, Logos 5 (1914/15), 175 ἑπ.— E. Rothacker, *Logik und Systematik des Geisteswissenschaften*, (1927).— Eb. Grisebach, *Gegenwart. Eine Kritische Ethik*, (1928).— O. Tesar, *Freiheitsidee und StR.*, Festg. F. Frank I (1930), 62 ἑπ.— G. Radbruch *Rechtsphilosophie*, (1932).— R. Maurach, *Volksethik und StR.*, (1934).— E. Kempermann, *Die Erkenntnis d. Verbrechens u. seiner Elemente* (1934).— G. Falchi, *Filosofia del diritto* penale (1936).— H. Welzel, *Naturalismus und Wertphilosophie im StR.* (1937).—Schwinge - Zimmerl, *Wesenschau und Konkretes Ordnungsdenken im StR.* (1937).— G. Del Vecchio, *Il problema del fondamento della giustizia penale ed una sua possibile soluzione*, ἐν Riv. ital. di dir. penale (1957), N. 6.

103. Ἐν ἄλλῳ κύκλῳ σκέψεων ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ ἐξατομίκευσις τοῦ ποινικοῦ δικαίου κατὰ τὸν νέον Ποινικὸν Κώδικα*, ἐν Τόμῳ πρὸς τιμὴν Κ. Τριανταφυλλοπούλου (1959), 286.

104. RIBES, III.— Taylor, *Die Nürnberger Prozesse*, Zürich (1951), 119–126.— ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ, 133 ἑπ.

Καὶ μετὰ τὴν συλλογὴν τῶν καρπῶν τῆς Νυρεμβέργης [105] εἶναι λίαν ἐνωρὶς εἰσέτι ἵνα ὁμιλήσωμεν περὶ ὡρίμου δογματικῆς τοῦ διεθνοῦς ποινικοῦ δικαίου. Συζητεῖται — καὶ εὐλόγως — ἂν πρέπῃ νὰ παραμείνῃ ἁρμόδιον τὸ δικαστήριον τῆς παθούσης πολιτείας πρὸς ἐκδίκασιν διεθνῶν ἐγκλημάτων, ἀφοῦ nemo judex in sua causa [106]. Δυσχερὴς δὲ καὶ ἡ ὑπαγωγὴ τοῦ συνόλου τῶν

105. Διὰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν δίκην τῆς Νυρεμβέργης πλὴν τῶν μελετῶν τῶν μνημονευθεισῶν ἀνωτέρω, ἴδε καὶ Daniel, *Le problème du châtiment des crimes de guerre*, Le Caire (1946).— Haensel, *Nürnberger Probleme* (D.R.Z., 1946), 67.— Herzog, *Les organisations national-socialistes devant le Tribunal de Nuremberg* (Rev. Internat. de Dr. Pén., 1946), No 3–4.— Pella, *La guerre-crime et les criminels de guerre*, Genève - Paris (1946).— De Lapradelle, *Une révolution dans le droit pénal international* (Nouvelle revue de Dr. In t. privé, 1946), No 3–4.— Radin, *Justice at Nuremberg* (Foreign Affairs, 1946), Nr. 3.— Bardeche, *Nurembeg II ou les Faux-Monnayeurs*, Paris (1947).— Deschemacker, *Le tribunal militaire international des grands criminels de guerre*, Paris (1947).— Finch, *The Nuremberg Trial and International Law* (American Journal of International Law, Vol. 41, 1947), 20 ἑπ.— Grewe, *Nürnberg als Rechtsfrage*, Stuttgart (1947).— Gross, *The Criminality of Aggressive War* (American Political Science Review, 1947), 205.— Jessup, *The Crime of Aggression and the Future of International Law* (Political Science Quarterly, 1947), 1.— Kelsen, *Will the Judgement in the Nuremberg Trials constitute a Precedent in International Law ?* (The International Quarterly, 1947), 153.— Kiesselbach *Zwei Probleme aus dem Gesetz Nr. 10 des Alliierten Kontrollrats* (Monatsschrift f. Deutsches R. 1947), 2.— Martius, *Das Nürnberger Urteil in völkerrechtlicher Beziehung* (Neue Justiz 1947), Nr. 4/5.— Nelte, *Die Generale. Das Nürnberger Urteil u. die Schuld der Generale*, Hannover (1947).— Sauer, *Zum Begriff der Kollektivschuld* (D.Z. 1947), 48 ἑπ.— Schick, *The Nuremberg Trial and the International Law of the Future* (American Journal of International Law, Vol. 41, 1947), 770 ἑπ.— Stimson, *The Nuremberg Trial, Landmark of Law* (Foreign Affairs, Ἰαν. 1947).— Ehard, *Der Nürnberger Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher und das Völkerrecht* (Süddeutschen Juristenzeitung, 1948), 353 ἑπ.— Kraus, *Kontrollratsgesetz Nr. 10*, Hamburg (1948).— Morgan, *The Great Assize*, London (1948).— Mosler, *Die Kriegshandlung im rechtswidrigen Kriege* (Jahrbuch f. internationales u. ausländisches öffentliches R., 1948), 335 ἑπ.— Beling, *Nürnberger Lehren* (Juristische Rundschau, 1949), 502.— Merle, *Le procès de Nuremberg et le châtiment des criminels de guerre*, Paris (1949).— Aron, *Les guerres en chaînes*, Paris (1951).— Lidcell Hart, *Défence de l'Europe*, Paris (1951).— Marlio, *Le cercle infernal*, Paris (1952).— Mayran, Larmes et lumières à Oradour, Paris (1952).— Miglioli, *Du caractère illégitime de la sanction pénale unilatérale en dr. international* (Revue Int. de Dr. Pén., (1952), 1.— V. Papen, *Der Wahrheit eine Gasse*, München (1952).— Springer, *Das Schwert auf der Waage*, Heidelberg (1953).

106. Διότι εἰς τὸ βάθος δικάζει τότε τὸ δίκαιον τῶν βασιλέων, τὸ τηλεβόλον. Lener, 64. Σημειωτέον ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὗτος τυγχάνει ἱερωμένος, ἀνήκων εἰς τὰς τάξεις τοῦ Βατικανοῦ, ἡ δὲ μελέτη του, ὡς λέγει, ἔτυχεν « ἐκκλησιαστικῆς ἐπιδοκιμασίας ».— Pfenninger, 219.— Καὶ ὁ Boissier, 82, θεωρεῖ τοὺς τοιούτους δικαστὰς τόσον ὀλίγον δικαστάς, ὅσον ἦτο ἰατρὸς ὁ δόκτωρ Purgon εἰς τὸν « κατὰ φαντασίαν ἀσθενῆ » τοῦ Μολιέρου, γενικῶς δὲ τὴν λύσιν τῆς δίκης θεωρεῖ λύσιν ἀπελπισίας (σ. 83) ! Ὡς ἐν παρόδῳ ἐρρήθη ὅτι ἐπὶ βαρέων ἐγκλημάτων τελουμένων διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, π.χ. ἐνόπλου στάσεως

ἐννόμων ἀγαθῶν τοῦ νέου δικαίου ὑπὸ ἑνιαῖον τελολογικὸν πλέγμα. Δυσχερὴς ἡ διάγνωσις τοῦ σκοποῦ τοῦ δικαίου τούτου [107], μᾶλλον ἀνταποδοτικοῦ— ἅτε τῆς ἀρχῆς « malum passionis propter malum actionis » ἐκδήλου ἐν τῇ κυριαρχούσῃ ποινῇ τοῦ θανάτου— καὶ γ ε ν ι κ ῶ ς μόνον προληπτικοῦ [108]. Ἡ ἐπὶ τοῦ προβλήματος ὅμως τῆς προσταγῆς γενικὴ ἀρχὴ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς υἱοθετήσεως καὶ τῆς εἰδικῆς προλήψεως — παραλλήλως πρὸς τὴν γενικὴν — καὶ ἐν τῷ νεοτεύκτῳ τούτῳ ποινικῷ δικαίῳ [109].

Εἰς μεθοδικὴν αὐτοτέλειαν τὸ διεθνὲς ποιν. δίκαιον θὰ φθάσῃ μόνον μὲ τὴν δογματικὴν τοῦ ἰσχύοντος δικαίου [110] καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ του, ὅστις εἶναι τὸ μὲν ἡ παροχὴ ἀρωγῆς πρὸς τὸ διεθνὲς δίκαιον πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης [111], τὸ δὲ ἡ διατήρησις στοιχειώδους ἐν πολέμῳ πολιτισμοῦ. Τὰς βάσεις τῆς πολιτικῶς ὑπαγορευθείσης νομοθετικῆς τεχνικῆς του [112], ἀλλὰ καὶ τῆς δογματικῆς του, θ' ἀντλήσῃ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν δικαίων, ὧν ἀποτελεῖ κρᾶμα [113]. Ἀλλ' ἡ ἰδιάζουσα δογματική του θὰ οἰκοδομηθῇ μόνον μὲ τὴν ἔρευναν τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως τῶν καθ' ἕκαστα διεθνῶν ἐγκλημάτων.

Ταῦτα δὲν ἔχουσιν εἰσέτι πλήρως διατυπωθῆ. Ἀναγκαία καθίσταται διὰ

ὑπηκόων κατεχομένης χώρας, ἀποτελεῖ κατάκτησιν τοῦ πολιτισμοῦ ἡ ὑπαγωγή των εἰς τὰ δικαστήρια. Διότι προβάλλεται ἐν εἶδος lato sensu ἀμύνης τῆς κατεχούσης ἐπικρατείας εἰς τὰ θέματα ταῦτα. Ἴδε περὶ τῆς « ὑποθέσεως Ascq » Boissier, 94 ἐπ. Ἡ ἀμερικανικὴ στρατοδικειακὴ νομολ. δέχεται τὴν δυνατότητα « τοιαῦται δικαστικαὶ διαδικασίαι νὰ εἶναι ἐπιπόλαιαι καὶ διὰ τὸν τύπον μόνον, ἐφ' ὅσον διεξάγονται διαρκοῦντος τοῦ πολέμου »· ἴδε τὴν ἀπόφασιν ἐν Würtenberger, 208.— Ἀπαισιόδοξοι ἐν προκειμένῳ Boissier, 102 καὶ Trapp, 146.—Ἴδε ὅμως Bauer, 164.

107. Ἴδε ὅμως Bauer, 202 ἐπ.

108. Pfenninger, 225.

109. Ὁ Boissier, 84, φρονεῖ ὅτι ἂν ὁ πόλεμος ὑπῆρξε τὸ μόνον ἐλατήριον τῶν πράξεων ἐγκληματίου πολέμου, ἀποκλείεται ὑποτροπή· ἐὰν δὲ ἐκδηλοῖ ἐγκληματικὰς τάσεις ὑπὸ τὴν συνήθη ἔννοιαν τῆς λέξεως, δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀνεκτὸς εἰς οἱονδήποτε περιβάλλον καὶ ἂν εὑρεθῇ ! Παραβλέπει ὅμως ὁ γάλλος συγγραφεύς, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι πολλάκις ἡ causa διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς « παλαιοψυχῆς » τοῦ δράστου, ὁ δὲ θαυμασμὸς τῶν συμπατριωτῶν του διὰ τὰ ὑπὸ τὰς συνθήκας τοῦ πολέμου πραχθέντα ἐγκλήματά του ἐμποδίζει συνήθως τὴν δικαιοσύνην τῆς πατρίδος του (ὑπὲρ τῆς λύσεως ταύτης μάχεται ὁ Boissier) νὰ πράξῃ τὸ καθῆκον της.

110. Πρβλ. Lask, op. cit., 36. Πρβλ. διὰ τὸ ποιν. δίκαιον Grünhut, Festg. f. Frank, I (1930), 4.

111. Jackson, 88.

112. Lauterpacht, 58.— Πρβλ. ἐν ἄλλῳ κύκλῳ σκέψεων Wegner, *Kriminelles Unrecht, Staatsunrecht und Völkerrecht* (1925), 58 ἐπ.— H. Saba, *Certains aspects de l'évolution dans la technique des traités et des conventions internationaux*, Paris (1951).

113. α/ Ἐκ τοῦ διεθνοῦς δικαίου (οἴκοθεν νοεῖται τοῦ «δημοσίου διεθνοῦς», διότι, ἀφοῦ εἶναι « ποινικόν », δὲν νοεῖται ἰδιωτικὸν ποινικὸν δίκαιον· ἴδε ὅμως Γ. ΜΑΓΚΑΚΗΝ, 2) καὶ β/ ἐκ τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ὁ δ' ἐν προκειμένῳ δεσμὸς ἀμφοτέρων καθίσταται ἄρρηκτος.

τὸν Ο.Η.Ε. ἡ τυποποίησις τῶν ἐγκλημάτων τούτων [114], ἐν ὄψει τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἣν καλεῖται νὰ ρυθμίσῃ, ἀπαγορευομένης καὶ ἐνταῦθα τῆς ὑπάρξεως κενῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἀξιοποίνου. Ἡ κληρονομία τῆς Νυρεμβέργης [115] δὲν πληροῖ τὰς ειδικὰς ἀνάγκας, ἃς ἐδημιούργησεν ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοφυΐα διὰ τὸ ἔγκλημα πολέμου. Καὶ θὰ ἐργασθῇ ἡ ἐπιστήμη τοῦ νέου δικαίου ὡς ἐπιστήμη ἐννοιῶν καὶ ἀγαθῶν, τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν τελουσῶν ἐν οἵῳ δεσμῷ τελεῖ μορφὴ καὶ περιεχόμενον [116].

Τὸ νέον δίκαιον πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ δογματικῶς κατὰ τὸ ὀρθόν του νόημα. Τοῦτο δὲν θὰ εἶναι εὐχερὲς πάντοτε νὰ ἐπικρατῇ. Οὐ μόνον, διότι ἐν τῷ δογματικῷ γενικῶς πεδίῳ δυνατὸν νὰ εἶναι ὀρθὴ καὶ ἡ λύσις ἡ μὴ δυνηθεῖσα νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν κρατοῦσαν γνώμην [117], ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τῷ διεθνεῖ ποινικῷ δικαίῳ εἶναι ἄμεσος ἡ ἐπίδρασις τῶν βαρυσημάντων διεθνῶν γεγονότων ἐπὶ τῶν διεθνοῦς δικαίου προβλημάτων [118] καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐπὶ τῆς α ἢ β λύσεως. Χαρακτηριστικὸν δ' ἐν προκειμένῳ ὅτι ἐπὶ τῶν ἐξαιρέσεων τοὐλάχιστον τῆς ἐπὶ προσταγῆς ποινικῆς εὐθύνης, ἤτοι ἐπί τε τῆς καταστάσεως ἀνάγκης καὶ ἐπὶ πλάνης περὶ τὸ δίκαιον, ἔσχομεν ἀντιτιθεμένας λύσεις [119] ἴσως διότι ἄκροις δακτύλοις ἥψατο τῶν θεμάτων τούτων ἡ νομολογία. Μόνον ἓν Διεθνὲς Ἀναθεωρητικὸν Δικαστήριον θὰ δυνηθῇ νὰ ἑδραιώσῃ παγκοσμίου κύρους νομολογίαν [120].

XVI. Ἄγνωστον τί θὰ ἀπομείνῃ μετὰ ἕνα ὁλοκληρωτικὸν πυρηνικὸν πόλεμον. Ἡ εἰκὼν τῆς αὔριον θὰ διαφέρῃ οὐσιωδῶς τῆς ἱστορικῆς εἰκόνος τῆς σήμερον. Ἀλλὰ τὸ νέον δίκαιον ἐχάραξεν ἤδη τὰς πρώτας γραμμάς του διὰ τὰς τραγῳδίας τῶν διεθνῶν ἐγκλημάτων. Τὸ δὲ πρόβλημα τῆς προστα-

---

114. Κατὰ τὴν λογικήν των δομὴν—ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ των ὑποστάσει—περιγραφικῶν καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἀξιολογικῶν, ὡς ἁπάντων ἐν γένει τῶν ἐγκλημάτων. Contra Erik Wolf ἐν RG. - Festg. (1929), V, 55, καθ' ὃν πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως εἶναι κανονιστικά. Περὶ τῆς ἀτελείας τοῦ Χάρτου τῆς Νυρεμβέργης, Boissier, 89 ἐπ.

115. Kranzbühler, *Warum war Nürnberg unvollkommen ?* (Frankfurter Allg. Z. 12 Μαΐου 1953, 2).

116. Πρβλ. Schönfeld, RG. - Festg., II, 194.

117. Grünhut, op. cit., 13.

118. Rougeron, *Les enseignements de la guerre de Corée*, Paris (1952). Ἴδε καὶ H. A. Smith, *The Crisis in the Law of Nation*, London (1947).—Nef, *La route de la guerre totale*, Paris (1949).—Truyol, *Doctrines contemporaines du droit des gens*, Paris (1951).—Général de Gaulle, *Vers l'armée de métier*, Paris (1944).—De Lapradelle, *La conférence diplomatique et les nouvelles conventions de Genève*, Paris (1951).

119. Καὶ λύσεις προκαλούσας ἐνίοτε βαθὺ αἴσθημα « μὴ ἱκανοποιήσεως »: Weber, 42. Καὶ προβλήματα, ὡς πρὸς τὸ onus probandi, δι' οὗ ἐβαρύνθη πολλάκις ὁ κατηγορούμενος, δημιουργηθείσης « probatio diabolica »· Boissier, 95.—Κατὰ Bauer, 156, ὁ προσταχθεὶς πρέπει ν' ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶναι ἐθνικοσοσιαλιστής, ἵνα εὐσταθήσῃ ἡ περὶ προσταγῆς ἔνστασις.

120. Πρβλ. Boissier, 88, Bauer, 165.

γῆς, καθ' ἡμᾶς, θὰ λυθῇ ὁριστικῶς α/ ἂν ὁλοκληρωθῇ ἡ μεταβολὴ τῶν ἐσωτερικῶν δικαίων πάντων τῶν κρατῶν τοῦ 'Οργανισμοῦ 'Ηνωμένων 'Εθνῶν συμφώνως πρὸς τὸ δίκαιον τῆς Νυρεμβέργης [121] καὶ β/ ἂν ληφθῇ εἰδικὴ πρόνοια προστασίας τοῦ ὑπακούοντος εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον [122] καὶ παραβιάζοντος τὴν lex patriae. Μόνον οὕτως ὁ πλήρης σεβασμὸς πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον, ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, θὰ κατοχυρωθῇ. Οὐχὶ δὲ διὰ χωρισμοῦ τοῦ προσταχθέντος ἀπὸ νόμου καὶ δίκης [123].

---

121. Ἴδε καὶ Nürnberg, V, 468.— Pfenninger, 231.— Contra Boissier, 80 ἐπ.
122. Πρβλ. Jescheck, 362.— Trapp, 144, 146.
123. 'Αριστοτέλους, σκῆπτρον τῆς παρούσης μελέτης.